Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Ústav slavistiky

Ruský jazyk a literatura
Učitelství ruského jazyka a literatury
pro střední školy

Mgr. Dominika Holubářová

Posuny v pojetí vybraných motivů v dílech L. N. Tolstého: Anna Kareninová a Kreutzerova sonáta

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Dohnal, CSc.

2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

……..

Mgr. Dominika Holubářová

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce,
panu doc. PhDr. Josefovi Dohnalovi, CSc., za odborné vedení mé práce,
za cenné rady a připomínky, které mi poskytl, a také za čas, který mi věnoval.

Obsah

1 ÚVOD ... 5

2 LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ ... 7

2.1 Život spisovatele ... 7
2.2 Dílo spisovatele ... 11
2.3 Období tvorby ... 15
2.3.1 Realismus Tolstého ... 15

3 STRUČNĚ O ANALYZOVANÝCH DÍLECH ... 16

3.1 Období vzniku ... 16
3.1.1 Období vzniku románu „Anna Kareninová“ ... 16
3.1.2 Období vzniku novely „Kreutzerova sonáta“ ... 18
3.2 Stručný obsah ... 20
3.2.1 Obsah románu „Anna Kareninová“ ... 20
3.2.2 Obsah novely „Kreutzerova sonáta“ ... 21
3.3 Prvky k porovnání ... 22

4 ROMÁN „ANNA KARENINOVÁ“ ... 24

4.1 Záměr ... 24
4.2 Forma ... 25
4.2.1 Kompozice románu ... 25
4.2.2 Vypravěč ... 27
4.2.3 Lyrismus a symboly ... 28
4.3 Muž versus žena ... 29
4.4 Motiv rodiny ... 32
4.5 Město versus vesnice ... 34
4.6 Motiv železnice ... 37
4.7 Motiv smrti ... 39

5 NOVELA „KREUTZEROVA SONÁTA“ ... 43

5.1 Záměr ... 43
5.2 Forma ... 45
5.3 Muž versus žena ... 47
5.4 Motiv rodiny ... 50
5.5 Město versus vesnice ... 55
5.6 Motiv železnice ... 57
5.7 Motiv smrti ... 58

6 ZÁVĚR ... 61

7 РЕЗЮМЕ ... 65

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY ... 72

8.1 Primární literatura ... 72
8.2 Sekundární literatura ... 72
8.3 Internetové zdroje ... 74

1 ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá tvorbou Lva Nikolajeviče Tolstého. Tento spisovatel je znám jako představitel zlatého věku ruské literatury a jeho knihy jsou v mnohém stále živé i dnes, ačkoliv jeho tvorba spadá především do druhé poloviny devatenáctého století. Tehdy komponoval knihy, které řadíme mezi vrcholná díla ruské realistické literatury.

Tolstého rozsáhlé romány a stejně tak menší prozaistické útvary jsou pro svoji aktuálnost a výjimečnost stále vyhledávány nejen literárními historiky a kritiky, ale i běžnými čtenáři. Témata, jež ve svých dílech otvíral, a otázky, které tehdy pokládal, byly v mnohém nadčasové, a jsou tedy i v současné době stále aktuální. Jeho díla vynikají hlubokou psychologickou analýzou vnitřních stavů a pohnutek člověka. Tolstoj měl mimořádnou schopnost nahlédnout i do nejzazších koutů lidské duše, a tak prostřednictvím svých hrdinů odhaluje čtenářům lidskou psychiku se zaujetím a smyslem pro detail.

V předkládané diplomové práci se zaměříme na dvě díla tohoto spisovatele, a to na román „Anna Kareninová“ a novelu „Kreutzerova sonáta“. Napsání těchto knih od sebe dělí deset let. Zatímco „Anna Kareninová“ spadá do velmi plodného a úspěšného období, do sedmdesátých let devatenáctého století, novela „Kreutzerova sonáta“ byla napsána až v letech osmdesátých, poté co autor prodělal jakýsi duševní přerod. Časový odstup se podepsal na výsledném charakteru knih, čtenáři tak mohou sledovat proměnu postojů a názorů spisovatele.

Mnoho děl již bylo napsáno o „Anně Kareninové“, rozsáhlém a dobře známém románu. Je to příběh nejen o milostném trojúhelníku mezi Annou, Kareninem a důstojníkem Vronským, ale přináší mnohem víc. Román nastavuje obraz ruské společnosti a jejím mravním hodnotám v devatenáctém století. Díky dokonalému vypravěčskému umění Lva Tolstého můžeme nahlédnout do duše hlavních postav a pochopit tak jejich pocity a jednání v různých situacích.

Kratší novela „Kreutzerova sonáta“, která byla napsána později v období spisovatelova názorového přerodu, nám ukazuje, jakým směrem se ubírají Tolstého úvahy a jak se mění jeho filozofie. Díky příběhu Pozdnyševa, kterého žárlivost dohnala

k vraždě své vlastní manželky, nám Lev Nikolajevič Tolstoj přibližuje své často kontroverzní názory na rodinu, lásku či manželství.

V diplomové práci se proplétá část teoretická s částí praktickou. V úvodu se zaměříme na spisovatelův život a na faktory, které ovlivňovaly jeho tvorbu. Dále se budeme věnovat jednotlivým etapám spisovatelovy tvorby a také zmíníme jeho nejznámější literární díla. Poté budeme plnou pozornost věnovat již zmíněným titulům „Anně Kareninové“ a „Kreutzerově sonátě“. Tato dvě díla budeme analyzovat a porovnávat na základě vytyčených prvků. Nejdříve nás bude zajímat období, kdy byla napsána, jejich záměr a forma. Dalšími kritérii k porovnávání budou vztah mezi mužem a ženou, láska a rozdíl mezi městem a vesnicí. Nakonec se budeme věnovat motivu rodiny, železnice a smrti.

Cílem této práce bude analyzovat tato dvě díla na základě zmíněných prvků a případně ukázat, k jakým posunům dochází v pozdní tvorbě spisovatele, a to i s pomocí několika ukázek. V práci budeme vycházet z originálního ruského textu románu „Анна Каренина“ v tištěné podobě. Novelu „Крейцерова соната“ v ruském jazyce se nám bohužel nepodařilo v tištěné formě získat, proto budeme vycházet z elektronické podoby díla. Další informace budeme čerpat také ze sekundárních zdrojů. V závěru práce uvedeme souhrn svých poznatků a posoudíme svá zjištění. Tato část bude zahrnovat také ruské resumé a seznam použitých zdrojů v tištěné i elektronické podobě.

2 LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ

Před tím, než se zaměříme na určitá díla Lva Nikolajeviče Tolstého, je důležité přiblížit život tohoto významného ruského prozaika, dramatika, publicisty, filozofa a pedagoga.

2.1 Život spisovatele

Lev Nikolajevič Tolstoj, přední představitel kritického realismu, se narodil v roce 1828 ve vesnici Jasná Poljana v Tulské gubernii jako čtvrté z pěti dětí Marie Nikolajevny, rozené Villonské, a jejího muže Nikolaje Iljiče Tolstého. Spisovatelovi rodiče pocházeli ze starých šlechtických rodů a oba brzy zemřeli. Matka ještě dříve, než malý Lev oslavil dva roky, a otec o sedm let později. Během těchto sedmi let se však malému Lvovi a jeho dvěma sourozencům žilo dobře, otec jim dokázal vynahradit matčinu nepřítomnost a děti nestrádaly ani po materiální, ani po citové stránce.

Napomohla tomu také vzdálená příbuzná tetička Jergolská, která rodinu často navštěvovala, a byla to také ona, kdo vnuknul malému Lvovi lásku k lidem a schopnost žít pro druhé. Po smrti otce ovšem nastalo temné období spisovatelova dětství. Děti nemohly být svěřeny do náhradní péče tety Jergolské, protože byla příliš vzdálenou příbuznou, a tak Tolstoj prožil pár let u své babičky a jiné tety, jež byla věrnou křesťankou a měla na malého chlapce velký vliv. Brzy však také tato teta a poté i babička zemřely, což společně se smrtí obou rodičů na něm zanechalo stopy. Ne nadarmo mu prý přezdívali: „Lvíček-řvíček“.[1]

Třináctiletý Tolstoj byl svěřen do péče další tety Juškinové, která byla naprosto jiného ražení. S dětmi se přestěhovala do Kazaně, kde se oddávala povrchnějšímu městskému životu, a na svěřené děti příliš nedbala. Tento život dospívajícímu mladíkovi brzy učaroval a začal žít jako skutečný aristokrat. V tu dobu ale také mnoho četl, například díla J.-J. Rousseaua. Vnitřní nejasné rozpoložení, které se objevilo v mladém spisovateli, vyjádřil Pavel Nešpor následovně: „… v jinochově nitru se postupně

[1] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj.* Praha: Orbis, 1971, s. 9.

formují dvě protikladné životní tendence: kazaňsko-aristokratická a jasnopoljansko-rousseauovská: ony tvoří krajní póly, mezi nimiž kolísá jeho bytí.“[2]

Později se mladý Tolstoj pokoušel vystudovat filologii a také práva na kazaňské univerzitě, ale studia v Kazani nedokončil a vrátil se zpět do Jasné Poljany, kde chtěl začít nový život a věnovat se hospodářství.

Vesnice však nenaplnila jeho očekávání a brzy se znovu vrhl do víru velkoměst. Nějaký čas trávil v Moskvě, Petrohradu a Tule s úmyslem stát se úředníkem. Tam ovšem podlehl karetní vášni, při níž málem přišel o všechen majetek, tudíž jej jeho svědomí nutilo začít žít jinak. Psaní soukromého deníku mu v tom mělo pomoci. Rozvrhl si v něm každý den, co by se měl naučit, čímž usiloval o dokonalou sebevýchovu. Pokud nesplnil, co si daný den naplánoval, byl sám se sebou nespokojen.

Tato každodenní tvrdá analýza, podobající se často sebebičování, přinesla budoucímu spisovateli nejen dokonalou znalost sebe sama, ale i schopnost odhalit v psychice člověka dokonce i ty nejjemnější příčiny vnějšího chování.[3]

Brzy však společně se svým bratrem odjel jako dobrovolník na Kavkaz, kde se také podílel na obraně Sevastopolu. Lev zde začal i svou spisovatelskou kariéru. Během sedmi let tu napsal řadu povídek, ve kterých se inspiroval zážitky z boje, a seznámil tak čtenáře s hrůzami války. Odjezdem na Kavkaz se zbavil aristokratické společnosti, sám však ještě ve svém přesvědčení zůstal aristokratem. Postupem doby jej ale toto nové prostředí, prožité nebezpečí, přírodní filozofie kozáků a také četba děl známých filozofů mění.

„… vše, co na Kavkaze prožívá, vyvolává v něm postupnou vnitřní proměnu. Hrabě přestává snít o velikých městech a o kariéře v nejvyšších společenských kruzích: stále častěji se vynořují představy o uzavřeném životě na vesnici. Když pak junkera zaskočí v Pjatigorsku smutek, že nepatří k těm „pořádným“, které potkává na promenádě, odežene jej vědomím, že nyní je vlastně pořádnější než kdykoli předtím.“[4] Tolstoj dospěl k přesvědčení, že prospěch vlasti musí u něho stát nade vším, i nad touhou po osobním proslavení.

Po návratu z Kavkazu v roce 1855 Tolstoj podnikl dvě dlouhé cesty po západní Evropě, na nichž si uvědomil zoufalý stav Ruska. Když se poté vrátil do své rodné

---

[2] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj.* Praha: Orbis, 1971, s. 10.
[3] Tamtéž, s. 18.
[4] Tamtéž, s. 21.

Poljany, chtěl zlepšit sociální situaci místních obyvatel, a tak tu založil školu pro mužické děti. Vycházel ze zásad „volné výchovy“ neboli nenásilného stylu vyučování přihlížejícího k individualitě dětí. V této škole sám učil, psal učebnice a vydával pedagogický časopis „Jasnaja Poljana“. Mužici však ve škole neviděli žádný smysl a považovali Lva za podivína, proto brzy této pedagogické činnosti zanechal.

V roce 1862 se čtyřiatřicetiletý Tolstoj oženil s tehdy osmnáctiletou Sofií Andrejevnou Bersovou, mladou dívkou pocházející ze šlechtického rodu (v některých pramenech se uvádí místo Sofie jméno Soňa). Manželství bylo v prvních letech velice krásné a šťastné. Dokazuje to také úryvek z dopisu, který poslal své ženě roku 1867: „… Nemohu Ti vypsat veškerou něhu, která mi až vhání slzy do očí, něhu kterou k Tobě cítím, a nejen teď, ale v každém denním okamžiku. Duše moje, drahoušku, nejlepší na celém světě… Ne, že bych bez Tebe cítil smutek nebo strach, ačkoli i to se stává, ale hlavně jsem bez tebe mrtvý člověk, nežiju. Miluji Tě až příliš, když tu nejsi. Až je to hloupé.“[5]

Žena byla svému muži plně oddána, dokonce opisovala některá jeho díla. Narodilo se jim třináct dětí, dospělosti se však dožilo pouze osm z nich. Ve spokojeném harmonickém rodinném životě se rozvíjelo velmi plodné tvůrčí období a vznikaly romány „Vojna a mír“ a „Anna Kareninová“.

Tolstého již od mládí sužovaly úvahy o smyslu života a správného bytí. Tyto tíživé myšlenky se znovu objevily pár let po jeho svatbě, kdy byl stále více nespokojen se světem, který viděl kolem sebe.

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let devatenáctého století prodělal jakýsi duchovní přerod. Spíše než spisovatelem se stal Tolstoj mravokárcem a teoretikem víry a morálky. Sám se snažil svými principy řídit, ale někteří kritikové a znalci Ruska tvrdili, že tím utrpělo jeho umění, a vyzývali jej, aby se vrátil zpět k psaní.[6]

Spisovatel se stavěl proti průmyslovému pokroku a liberalismu, odmítal carismus, kritizoval neduhy carského Ruska a také nesouhlasil se západoevropskou společností, jejímiž nedostatky trpěla celá doba a okolní svět. Svým přesvědčením útočil na společnost stále naléhavěji, přičemž nemohl vynechat ani vlastní rodinu.

---

[5] POZNER, V.: *Útěk: Poslední Dny Lva Tolstého.* Praha: Svět sovětů, 1968, s. 27.
[6] POSPÍŠIL, I.: *Ruský román znovu navštívený.* Brno: Nauma, 2005, s. 137.

Spisovatel si připadal, jako by sám jediný normální žil v blázinci řízeném blázny, byl sám se sebou nespokojen a často se potýkal s přáním zemřít. S těmito pocity se také svěřoval svému deníku.

„Jsem velice špatný. Dvě krajnosti – návaly duchovnosti a vláda chtíče. Mučivý boj. A já neovládám sám sebe.“[7] V tomto pesimistickém období vznikala jeho pozdní povídková tvorba, kam řadíme i povídku „Kreutzerova sonáta“. Také v tomto díle se objevují pesimistické nálady o pokrytectví a falešnosti rodinných vztahů a přehodnocování skutečnosti.

Svou uměleckou tvorbou a reformátorskými myšlenkami k sobě postupně připoutával stále více zájemců, kteří jej přijímali za nového proroka. Jeho osoba a dům v Jasné Poljaně přitahovaly mnoho lidí, kteří sdíleli podobné názory, nebo kteří chtěli alespoň poznat tohoto zajímavého reformátorského myšlenkáře. Mezi jinými jej navštívili i známí spisovatelé, umělci a hudebníci, například A. P. Čechov, M. Gorkij, N. A. Rimskij-Korsakov a sám T. G. Masaryk.

Tolstoj byl postupně ve svých statích čím dál útočnější a prudší, revoluce se mu zdála být nevyhnutelná, chtěl však, aby byla nenásilná. Po dalších událostech a násilnému potlačení revoluce roku 1905 se znovu zamýšlel nad vývojem společnosti. Odpor vůči vládnoucím představitelům, kteří popravovali účastníky revoluce, vyjadřoval ve svých dalších povídkách.

Tolstého netížila jen situace v zemi a ve světě, ale také zhoršující se situace v jeho domácnosti. V roce 1893 si do svého deníku zapsal: „Co mi dalo manželství? Nic. Jen nekonečně mnoho utrpení.“[8] Manželé se postupně vzájemně odcizili, spisovatel se cítil v rodině nešťasten, domníval se, že své děti zkazil penězi a majetkem a naopak pro chudý lid nic neudělal. Nakonec svými názory a chováním proti sobě poštval celou svou rodinu a rozhodl se odejmout jim zisk ze svých děl.

Dlouho uvažoval o tom, že svou manželku a rodinu opustí, neustále jej však skličovaly myšlenky, co jeho odchod způsobí. Roku 1910, pár dní před rozhodujícím okamžikem, si do svého deníku zapsal: „Stále tytéž trapné pocity. Podezřívání, špehování, a zločinné přání, aby mi poskytla záminku k odchodu. Tak jsem špatný.

[7] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 140.
[8] POZNER, V.: *Útěk: Poslední Dny Lva Tolstého.* Praha: Svět sovětů, 1968, s. 103.

A přece, když pomyslím na odchod a na její situaci, je mi jí líto a zase to nemohu udělat.“[9]

Pár dní poté to však udělal, tajně svou rodinu opustil a vydal se vlakem pryč bez jasného cíle. Chvíli poté jej ale zachvátil zápal plic a po několika dnech zemřel v jedné opuštěné stanici. Své ženě dal sbohem pouze prostřednictvím dopisu na rozloučenou, který jí před odchodem zanechal a ve kterém ji prosil, aby jej již nehledala. Zároveň jí v něm děkoval, že stála celých osmačtyřicet let po jeho boku.

Nepříliš vřelý vztah manželů ke konci života dokládá také fakt, že v jeho tajné závěti odkázal veškerý svůj majetek dceři Alexandře. Věděl o ní, že splní jeho přání a přenechá půdu jasnopoljanským mužikům, což také udělala.

2.2 Dílo spisovatele

Stejně jako spisovatelův život i jeho literární dílo je velmi různorodé. Během své životní pouti se Tolstoj stále vyvíjel a měnil, podobně se měnila i jeho tvorba. „Spisovatel a myslitel Lev Tolstoj byl osobností, jejíž hodnocení není jednoduché. Byl nezlomným, nezištným, přesvědčeným bojovníkem za prospěch člověka i celého lidstva. Ve jménu tohoto cíle bořil staré a chtěl stavět nové. Byl však příliš umělcem, než aby mohl a dovedl rozpracovat praktický plán přeměny společnosti; a právě proto, že byl opravdovým umělcem, dovedl dávat a dává lidem krásu, pod jejímiž ‚carskými šaty‘ bylo a je dobro.“[10]

Svou literární dráhu Tolstoj zahájil v padesátých letech devatenáctého století během vojenské služby na Kavkaze. Napsal tu biografické romány „Dětství“, „Chlapectví“ a „Jinošství“, které jsou považovány za trilogii a v nichž nám přiblížil vzpomínky na své dětství a mládí. V novele „Kozáci“, kterou také začal psát na Kavkaze, se objevuje rozpor mezi nemorální civilizací a přírodním způsobem života tolik příznačným pro Tolstého. V tomto období vznikly také „Sevastopolské povídky“, ve kterých přiblížil zážitky a hrůzy Krymské války.

Nejznámějším dílem tohoto spisovatele je však čtyřdílná románová epopej „Vojna a mír“, již napsal ve šťastném období rodinného života. Toto rozsáhlé literární

[9] Tamtéž, s. 148-149.
[10] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 176.

dílo je považováno za první ruský historický román odehrávající v době napoleonských válek. Tolstoj zde odsoudil války a násilí a popsal život tehdejší ruské společnosti. Ve zmíněném slavném díle se objevují jak skutečné historické postavy, například Napoleon, generál Kutuzov, tak také postavy smyšlené.

V dalším velice známém románu „Anna Kareninová“ se Tolstoj snažil o hlubokou analýzu hrdinů, a to především hlavní hrdinky Anny. Ta se pohybuje mezi manželem, synem a milencem a nakonec páchá sebevraždu. Třetí a poslední román „Vzkříšení“ se odehrává ve vězeňském prostředí a autor v něm je kritičtější vůči společenskému systému tehdejšího Ruska.

Počátkem osmdesátých let devatenáctého století, v době spisovatelova názorového přerodu, byl Tolstoj ve svých dílech stále útočnější a kritičtější ke společenským pořádkům. V tomto období tíhl spíše k publicistice a pedagogice a snažil se oprostit od složitých dějů. Jeho cílem bylo, aby literatura sloužila morálnímu zrání člověka, a právě v této době napsal „Kreutzerovu sonátu“, povídku o lásce a vztahu mezi ženou a mužem.

Díla Lva Nikolajeviče Tolstého jsou ostře realistická a obnažují pohled na skutečnost. Lev Tolstoj zásadně ovlivnil vývoj moderního románu a jako jednomu z prvních autorů se mu podařilo ruskou literaturu přiblížit západnímu světu. Boris Bursov ve svém článku „Národní svébytnost románů Tolstého“ upozorňuje, že to byl právě Tolstoj, kdo společně s Dostojevským nejpřesněji zformuloval odlišnosti mezi ruským a západoevropským románem. Na rozdíl od evropských romanopisců jsou prý ruští autoři především básníci, teprve potom romanopisci. V důsledku tak vznikala psychologická díla, která zkoumala především lidskou podstatu.[11]

Tolstoj ve své tvorbě prosazoval neprotivení se zlu násilím a celkové nenásilí. V tomto mínění se však rozcházel se svými současníky, například se svým obdivovatelem Tomášem Garriguem Masarykem, který sice viděl, že se Tolstoj staví proti revoluci, ale na rozdíl od něj věřil, že revoluce (násilí) je nutné zlo, které vyústí v dobro.[12]

---

[11] BURSOV, B. Národní svébytnost románů Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin, ...* [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 137.

[12] *Teologické texty- časopis po teologické a praktické otázky teologie* [online]. 1986 [číslo 2008/3, studie 107/1986]. Dostupné z WWW: http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-3/Masarykova-interpretace-dila-Lva-Tolsteho.html.

Podobně spisovatel Maxim Gorkij obdivoval Tolstého jako umělce, ale s jeho mravoukou naprosto nesouhlasil. Boris Bursov ve svém článku „O národní svébytnosti románů Tolstého“ poznamenal: „Přestože Tolstoj revoluci odmítal, stal se jejím zrcadlem, neboť zastával hledisko patriarchálního rolnictva, které stálo stranou revolučních bojů v důsledku své politické nevzdělanosti, nehledě na to, že bylo na revolučním převratu životně zainteresováno.“[13]

Dále Tolstoj odmítal měšťanské konvence své doby a domníval se, že žena nemá přemýšlet, ale starat se o rodinu a rodit děti. Ani v tomto ohledu s ním Masaryk nesouhlasil a poznamenal: „V takovéto důležité otázce, jako je vztah obou pohlaví, se však Tolstoj nedostal v podstatě dál než ke stanovisku oficiální církve. Nesouhlasí s rovnoprávností žen a mužů, a píše-li proti emancipaci žen, je vidět, že se nestaví pouze proti charakteru tohoto hnutí, nýbrž že zásadně vidí v ženách nižší bytosti.“[14]

Lev Nikolajevič Tolstoj byl mistr vnitřních monologů hrdinů a psychologie postav. Dokázal detailně popsat stav lidské duše, pohnutek mysli, a uvést tak čtenáře hluboko do duševního světa hrdinů. Konstantin Fedin to ve svém článku „Umění Lva Tolstého“ vyjádřil přesně: „… lidé, o kterých píše, jsou živí. Zdají se nám naprosto živí, protože je vidíme ze všech stran – s jejich vznešenými i nízkými myšlenkami, dobrými i špatnými pohnutkami, ušlechtilými i nešlechetnými skutky. Budí v nás dojem skutečnosti, protože jasně vidíme a slyšíme jejich smích, radost, jejich slzy, strádání, a nemůžeme se neradovat a nestrádat společně s nimi, protože při čtení zakoušíme totéž veselí anebo totéž hoře, které prožíváme ve skutečnosti, vidíme-li smích nebo slzy.“[15]

„U Tolstého jsou mnohé podrobnosti popisu jakoby nadměrné a samoúčelné, to znamená, že nejsou nezbytné z hlediska rozvíjení fabule, ale především individualizují postavu, ozvláštňují popis a přidávají živosti obrazu. …Tolstoj při popisu dává pocítit samu věc – aniž ji zastírá oparem vypráděčovy emoce.“[16]

V souvislosti s díly Lva Tolstoje používáme termín „dialektika duše“, kdy autor dokáže do detailů popsat vnitřní pohnutky a rozpoložení svých postav.

---

[13] BURSOV, B. O národní svébytnosti románů Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin, …* [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 136.

[14] *Teologické texty- časopis po teologické a praktické otázky teologie* [online]. 1986 [číslo 2008/3, studie 107/1986]. Dostupné z WWW: http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-3/Masarykova-interpretace-dila-Lva-Tolsteho.html.

[15] FEDIN, K. Umění Lva Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 185.

[16] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého: (raná tvorba)*. Praha: Universita Karlova, 1970, s. 163.

Pomocí nejrůznějších detailů spisovatel vyjadřuje symptomy stavů svých hrdinů, ba dokonce zná i pocity zvířat. Vidí jak do nitra žen, tak mužů, jak mladých, tak starých. Podává nám věrný obraz ruského života.

„… úsilí tolstojovského člověka přesáhnout svou určenost. Jeho duchovní vývoj se odehrává zcela uprostřed vnějšího světa, který vstupuje do niterného života a bere účast na „dialektice duše“. Individuum je zasazeno do předmětného světa, do historie, společnosti a každodennosti, které se kolem něho seskupují v celé své šíři. Proto protagonista Tolstého, když vyvíjí aktivitu k překonání sil omezujících jeho duchovní svobodu, vztahuje do tohoto procesu celý vnější svět. Románová skladba Tolstého musí proto v sobě spojovat duševní život hrdiny v podobě proudu prožitků, stavů myšlenek, citů, směřujícího k postižení nějaké podstatné pravdy, i zevrubný obraz vnějších společenských podmínek s jeho hustou sítí společenských vztahů a předmětnou skutečností-tedy román osobní (psychologický) a román společenský (sociální).“[17]

Jarmila Glazarová ve své stati „Jasná Poljana“ doplňuje, že mohli být autoři „čistší“, „jemnější“, ale v nevyumělkovanosti, lidovosti ve výsostném smyslu slova nemá Tolstoj soupeře.[18]

V posledním desetiletí spisovatelova života byla podle Tolstého nejvyšší míra mravní čistoty v bytí rolníků na venkově. Spisovatel byl toho názoru, že za úpadkem společnosti a lidských mravů stojí také vzrůstající síla měst, civilizace a peníze. Proto se ve svých dílech stále častěji vracel k rolníkům, jejich mravně čistému životu, který sám tak dobře znal. Naopak město, městský styl života měšťanstva a střední inteligence konce století odsuzoval. V tomto světě bylo podle něj vše pusté a nesmyslné.

---

[17] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého: (raná tvorba)*. Praha: Universita Karlova, 1970, s. 121.

[18] GLAZAROVÁ, J. Jasná Poljana. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 311.

2.3 Období tvorby

2.3.1 Realismus Tolstého

Než přejdeme k samotnému realismu Lva Nikolajeviče Tolstoje, je potřeba zmínit pojem známý v celosvětové literatuře, a to „ruský realismus“. Alexandr Fadějev ve své stati z roku 1947 říká, že „Síla ruského realismu spočívá v té jeho zvláštnosti, že je v něm vždy nebo téměř vždy přítomna romantika, víra v budoucnost, boj za lepší příští a zároveň, že zůstává tím nejkritičtějším realismem ze všech, které svět zná.“[19] Není tedy náhodou, že spisovatel jako Lev Nikolajevič Tolstoj pocházel právě z Ruska.

Tolstoj je považován za jednoho z nejvýznamnějších kritických realistů na světě a jeho tvorba se stala inspirací pro mnoho dalších autorů. Ve své tvorbě se dotýkal základních problémů společenského života, zobrazoval lidi různých vrstev a společenských skupin, odmítal sociální nespravedlnost, zobrazoval skutečnost a život v jeho neustálém pohybu a vývoji. Zachycoval sociální změny ve společnosti a stejně tak zobrazoval změny v životě a psychologii lidí.

Miloslav Jehlička ve své knize „Vypravěčské umění Lva Tolstého“ srovnává pojetí realistického románu tří významných ruských autorů I. S. Turgeněva, L. N. Tolstého a F. M. Dostojevského. Zatímco I. S. Turgeněv je jakýmsi dovršitelem půlstoleté tradice evropské novely a románu v ruské literatuře, F. M. Dostojevskij je již představitelem nového jakéhosi symbolického realismu. Lev Tolstoj stojí na pomezí těchto dvou pojetí realismu. Na jedné straně používá dosavadní vypravěčské formy, ale na straně druhé již vytváří nové vypravěčské postupy, jež poté zdokonalila a plně rozvinula až moderní próza. Jeho pozdější tvorba se přibližuje až k expresionismu.[20]

---

[19] FADĚJEV, A. Realismus Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 190.

[20] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého: (raná tvorba)*. Praha: Universita Karlova, 1970, s. 73.

3 STRUČNĚ O ANALYZOVANÝCH DÍLECH

3.1 Období vzniku

3.1.1 Období vzniku románu „Anna Kareninová“

Tento rozsáhlý realistický román o tragédii ženy z vyšší společnosti vznikl v letech 1873 až 1877, v ponurém období jasnopoljanské samoty. Spisovatele v té době tížily pocity apatie, lhostejnosti ke všemu a pochybování o sobě samém, zároveň pocity odpovědnosti za lid, životního poslání, a otázka života a smrti. Tyto stavy byly také nejspíše spojeny se smrtí dvou jeho dětí a tetiček.

Bylo to také období vlády Alexandra II., doba průmyslového pokroku a nepokojů v jihovýchodní Evropě. S tím byla spojena také určitá nejistota a rozladění obyvatel, kteří nevěděli, co je v budoucnosti čeká a jaké budou mít životní jistoty. Tolstoj se ve svých knihách věnuje otázkám pro Rusko příznačným, autor v nich zobrazoval všední život Rusů, společenské dění i krásy ruské přírody. Spisovatel také čtenáře seznamuje s nelehkým životem rolníků na venkově, ve kterých viděl ideál lidského bytí a stavěl je do protikladu parazitující městské společnosti. Ruskou buržoazní společnost druhé poloviny devatenáctého století v románu zachytil realisticky a bez příkras. Poukazoval na pokles lidských mravů a zájmů a neschopnost se jakkoli aktivně podílet na životě společnosti. Zkoumal vztahy mezi lidmi často plné přetvářky, poukazoval na pocit osamění, který je společný všem lidem, a zajímal se také o postavení ženy a její práva.

Román však nemusel vůbec vzniknout, Tolstoj se již po náročné a dlouhé práci na minulé knize „Vojna a mír“, kterou psal šest let, nechtěl pouštět do další rozsáhlé prózy. Přitahoval jej však tehdy velice oblíbený námět „padlé ženy“, který použil již o 15 let dříve například spisovatel Gustav Flaubert ve svém literárním díle „Paní Bovaryová“.

Viktor Šklovskij ve své knize „Lev Tolstoj“ píše, že již v roce 1870 Tolstoj přemýšlel o postavě „ženy-hříšnice“, která ztrácí své místo ve společnosti.[21] Vladimir V. Jermilov přiblížil samotné úvahy Tolstého o hlavní hrdince: „Это было так же, как теперь, после обеда, я лежал один на этом диване и курил. Задумался ли я очень или боролся с дремотую, не знаю, но только вдруг передо мною промелькнул обнаженный женский локоть аристократической руки. Я невольно начал вглядываться в видение. Появились плечо, шея и, наконец, целый образ красивой женщины в бальном костюме, как бы просительно вглядывавщейся в меня грустными глазами. Видение исчезло, но я уже не мог освободиться от его впечатления, оно преследовало меня и дни и ночи, я должен был искать ему воплощения. Вот начало «Анны Карениной».“[22] Tolstoj musel neustále myslet na tuto tajemnou neznámou, která se před ním zjevila, a snažil se přijít na tajemství jejího života a jejího smutného a utrápeného výrazu. Začal tedy psát román, který se později stal jedním z nejznámějších ruských románů vůbec.

Hlavním impulzem pro napsání díla „Anna Kareninová“ byla ale nešťastná událost, která se odehrála roku 1872. Nedaleko Jasné Poljany se tehdy pod kola vlaku vrhla družka sousedního statkáře Anna Stěpanovna Bibikovová. Ta se pro dobrovolný odchod ze života rozhodla kvůli svému milenci, který požádal o ruku jinou ženu. Tolstoj prý byl přítomen na pitvě této ženy a tato zkušenost jím velice otřásla. Inspiroval se také jejím jménem a hlavní hrdinku nového románu nazval Anna.[23]

Ladislav Zadražil v doslovu knihy „Anna Kareninová“ zmiňuje další podněty, které napomohly napsání této knihy. Po několika marných pokusech o vytvoření historického románu „Petr I.“ se Tolstoj přesvědčil, že mu tento žánr nevyhovuje, a náhodou se dostal k Puškinovým „Sebraným spisům“. V nich se také inspiroval pro dynamický začátek tohoto díla.[24] Dokonce si do knihy poznamenal: „Многому я учусь у Пушкина, он мой отец, и у него надо учиться.“[25]

„Sama tradice *salónního románu a povídky*, v případě Puškinových fragmentů ovšem spojená navíc s důležitými motivy rozvodu hrdinky a reakce aristokratické

---

[21] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 386.
[22] ЕРМИЛОВ, В. В.: *Роман Л. Н. Толстого "Анна Каренина"*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1963, s. 7-8.
[23] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 385-386.
[24] ZADRAŽIL, L. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Anna Kareninová II.*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989, s. 362.
[25] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 386.

společnosti na její „skandální“ chování, posloužila Tolstému pouze jako východisko k dalším patrům románové konstrukce.“[26]

Lev Tolstoj měl ke své knize poněkud zvláštní vztah. Uprostřed psaní jej prvotní nadšení pro tento příběh opustilo a spisovatel se musel k dalšímu tvoření nutit. Autorův úsudek o tomto rozsáhlém románu, jejž světová kritika považuje za jedno z jeho nejlepších děl, dokládají tato slova: „Copak to bylo těžké napsat, jak se důstojník zamiloval do milostpaní, v tom není nic, a hlavně nic pěkného. Odporné a k ničemu!“[27] Na psaní „Anny Kareninové“ nevzpomínal rád, ještě čtyři roky po jejím dokončení napsal svému známému Stasovovi: „Pokud jde o Kareninovou, ujišťuji Vás, že ta ohavnost pro mne neexistuje a že je mi jen líto, že jsou lidé, kteří to k něčemu potřebují.“[28]

3.1.2 Období vzniku novely „Kreutzerova sonáta“

Tato povídka vyprávějící o životě statkáře Pozdnyševa, kterého jeho zuřivá žárlivost dovedla k usmrcení své manželky, byla napsána v letech 1887 až 1889. Zmíněné období bylo v Rusku ve znamení vlády Alexandra III., jenž se vyhýbal všemu pokrokovému a také válkám. V této době se v Rusku do popředí dostala střední vrstva obyvatel a s pokleslejším vkusem těchto lidí byla spojena potřeba zábavy a vydávání velkého množství nepříliš kvalitní literatury.

Tolstoj se stavěl proti této brakové literatuře, částečně se však přizpůsobil a v letech 1882 až 1887 napsal řadu krátkých povídek v jednoduchém jazyce pro lid. Pomocí těchto přepracovaných pohádek, legend a životopisů svatých, do nichž zakomponoval své myšlenky, chtěl lidem střední třídy nabídnout kratochvíli nejen pro pobavení, ale také pro rozvoj ducha po stránce rozumové a mravní. To se mu podařilo, jeho povídky byly úspěšné také v západním světě, sám však se svou prací stále spokojen nebyl.[29]

---

[26] ZADRAŽIL, L. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Anna Kareninová II.*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989, s. 366.
[27] CHÁB, V.: *Lev Nikolajevič Tolstoj*. Praha: Práce, 1948, s. 63.
[28] EJCHENBAUM, B. Tolstoj v letech Anny Kareninové. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 84.
[29] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 137.

Znovu se vynořily jeho dřívější pocity pesimismu, nicotnosti a přání zemřít. Jak již bylo zmíněno, v této době nastalo u Tolstého období morálního a duchovního přerodu, autor se stal spíše filozofem než spisovatelem a psal rozsahově menší díla plná náboženských a sociálních rozvah o životě. Vedle toho se také u spisovatele doma objevovaly stále častější neshody s rodinou. To všechno se odrazilo v „Kreutzerově sonátě“, povídce o pokrytectví a neupřímnosti rodinných vztahů.

Stejně jako u románu „Anna Kareninová“ i napsání této povídky předcházela událost, která se odehrála večer třetího července roku 1887. Cesar Petrescu ve svém článku „Kreutzerova sonáta“ popisuje, jak tehdy dům Tolstých navštívil mladý nadaný houslista. Za klavírního doprovodu Serjoži, spisovatelova staršího syna, student posledního ročníku moskevské konzervatoře zahrál „Kreutzerovu sonátu“ od Beethovena. „Lev Tolstoj naslouchal hudbě s hlubokým vzrušením, a když se ve známém Presto počal rytmus zrychlovat, vstal, jako by nebyl s to snést pláč houslí trýznících duši, přistoupil k otevřenému oknu, pohlédl na oblohu plnou hvězd a nedokázal zadržet povzdech.“[30] Spisovatel, který již od dětství byl vášnivý posluchač hudby, se hned druhého dne rozhodl pro napsání nového literárního díla se stejným názvem.

Dalším společným znakem s románem „Anna Kareninová“ je inspirace pro toto literární dílo. V případě románu to byla, jak již víme, nešťastná smrt mladé ženy ze sousední vesnice. Podobně záměr napsat povídku „Kreutzerova sonáta“ se zrodil poté, co spisovatel poslouchal vyprávění jednoho ze svých hostů herce Andrejeva- Burlaka, jemuž se svěřil se svým rodinným neštěstím neznámý cestovatel.

Je zajímavé, že toto dílo bylo nejdříve vydáno v Německu, Francii a Anglii. Cenzura carského konzervativního Ruska původně knihu zakázala. Cesar Petrescu poukazuje na fakt, že i v této chvíli stála při svém muži Sofie Tolstá, která si vymohla audienci u panovníka Alexandra III. a po mnoha problémech se jí nakonec podařilo povolení k vydání knihy získat.[31]

---

[30] PETRESCU, C. Kreutzerova sonáta. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 102.
[31] Tamtéž, s. 103.

3.2 Stručný obsah

3.2.1 Obsah románu „Anna Kareninová“

Tento rozsáhlý dvousvazkový realistický psychologický román podává věrný obraz ruské buržoazní společnosti druhé poloviny devatenáctého století. Příběh se odehrává především v Rusku, a to v Petrohradě, kde původně žije Anna se svým mužem a synem Serjožou, dále v Moskvě, odkud pochází Vronský a bratr Anny Oblonský s rodinou, a v neposlední řadě také na venkově, kde pobývá Levin. V příběhu se proplétají tři hlavní linie, první z nich pojednává o milostném trojúhelníku mezi Annou, jejím manželem Kareninem a Vronským. Druhá linie se zajímá o život Levina (tato postava nese autobiografické prvky spisovatele) a jeho vztah s Kitty. Poslední, třetí linie nám ukazuje rodinný život nevěrného Oblonského a jeho ženy Dolly. Miloslav Jehlička dodává: „Život Levinův na vesnici, Annin v Petrohradě, Oblonského v Moskvě, propojené dějem, se časově shodují, ale každá postava je přitom zastižena v odlišných momentech vývoje svého života.“[32]

Samotný děj románu začíná v Moskvě, kam Anna, manželka postaršího vysoce postaveného státního úředníka, přijíždí za svým bratrem Oblonským a jeho ženou Dolly, aby jim pomohla najít k sobě znovu cestu. Dolly zpočátku chce svého manžela opustit kvůli jeho nevěrám, on si však uvědomuje, co způsobil, a společně s Annou se snaží situaci napravit, což se jim podaří. Již po příjezdu do Moskvy na vlakovém nádraží se Anna potká s pohledným mladým důstojníkem Vronským a toto setkání jí změní do té doby stereotypní život mezi ruskou smetánkou. Anna v domě svého bratra stráví nějaký čas; během této doby se seznámí s Kitty, mladší sestrou Dolly, která miluje Vronského. Na rozdíl od Vronského, jenž její city neopětuje, vyzná Kitty lásku její dlouholetý přítel Levin, který ji opravdu miluje. Kitty jej však odmítne. Situace se zkomplikuje na plese, kde se všichni sejdou a kde Kitty vidí, že Vronský se celý večer věnuje pouze Anně a nespouští z ní oči.

---

[32] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého.* Praha: Universita Karlova, 1970, s. 168.

Nešťastná Kitty onemocní a odjíždí se léčit do lázní v Karlových Varech. Anna si je vědoma toho, co způsobila, a raději odjíždí z Moskvy zpět do Petrohradu za svým synem Serjožou, kterého z celého srdce miluje, a za svým mužem. Vronský je však Annou natolik okouzlen, že ji pronásleduje. Anna postupně podléhá jeho kouzlu a začne se s ním scházet. Tento zakázaný vztah ji však trápí, nedokáže se přetvařovat, proto se o jejich vztahu brzy dozvídá společnost a opovrhuje jimi. Když Anna zjistí, že s Vronským čeká dítě, odejde od svého muže, ten jí však zakáže stýkat se se synem Serjožou. Tato skutečnost je pro Annu nejhorším trestem. Po porodu dcery odjíždí s Vronským a malou dcerkou na nějakou dobu do Itálie.

Po návratu do Ruska Anna téměř nevychází do společnosti, která ji odsuzuje. Hlavní hrdinka velmi postrádá svého syna Serjožu a tíží ji špatné svědomí. Postupem času také začíná žárlit na Vronského, je stále nešťastnější a nakonec se po jedné z hádek s Vronským rozhodne pro dobrovolný odchod z tohoto světa skokem pod vlak.

Během toho se do Ruska vrací Kitty, která si uvědomila, že Levina také miluje, a brzy se koná jejich svatba. Manželé spolu žijí na venkově, kde se jim narodí syn, ke kterému se Levin pokouší najít cestu. Po řešení řady filozofických otázek si však Levin uvědomí, že rodina je to nejdůležitější, a jsou spolu šťastni.

3.2.2 Obsah novely „Kreutzerova sonáta“

V této povídce Lva Tolstého není tolik důležitý příběh jako spíš názor na ženy, lásku, manželství, vášeň, děti a nevěru. Sám vypravěč je účastníkem tohoto příběhu, a to v postavě cestujícího, jenž v kupé vlaku rozpráví s ostatními lidmi o lásce a manželství. Do rozhovoru se přidává také statkář Pozdnyšev, který velice ostře reaguje na toto téma a všechny lidi tím z kupé vyžene. Zůstane pouze autor a poslouchá příběh statkáře, který zabil svou ženu a podle kterého neexistuje žádná duchovní láska, nýbrž pouze láska smyslná.

Pozdnyšev vypráví, jak si jako správný aristokrat tehdejší doby za svého mládí užíval s řadou žen bez sebemenších výčitek a jak nebyl schopen vkročit do vážného vztahu se ženou, protože v nich viděl pouze prostředek k rozkoši. Jednoho dne byl

uchvácen fyzickou krásou jedné dívky, zamiloval se do ní a pojal ji za svou ženu. Brzy však zjistil, že to nebyla pravá láska, ale smyslný pud, kterým ho přitahovala. Krátce po svatbě Pozdnyšev zjistil, že si se ženou nemají co říct, často se hádali a nakonec jejich vztah přerostl v nenávist. I přesto společně vychovali pět dětí. Když už manželka další dítě nechtěla, začala více pečovat o svůj vzhled a začala hrát znovu na klavír.

Jednoho dne do rodiny zavítal houslista Truchačevský, který ženu doprovázel ve hře na klavír, a dokonce spolu uspořádali malý koncert, na kterém zahráli „Kreutzerovu sonátu“ od Beethovena. Pozdnyšev poté na několik dní odjel na venkov a žena zůstala doma sama. Pozdnyševa však sužovala nesmírná žárlivost, a tak se předčasně vrátil domů, kde pozdě v noci zastihl svou ženu v rozhovoru s Truchačevským. Žárlivý manžel si hned domyslel, že jej jeho žena podvádí. Pozdnyšev v tomto okamžiku zešílel a bez rozmýšlení popadl kinžál a probodl svou ženu, která zemřela.

Po tomto útoku byl Pozdnyšev na jedenáct měsíců uvězněn a později propuštěn, protože se vražda přisuzovala jeho žárlivosti a nepříčetnosti. Svým dětem odkázal majetek a odjel na svou venkovskou usedlost. V kupé vlaku tedy popisuje svůj životní příběh a tím prosí o odpuštění a jisté porozumění ze strany posluchače.

3.3 Prvky k porovnání

V následující části diplomové práce se zaměříme na analýzu obou děl Lva Nikolajeviče Tolstého: „Annu Kareninovou“ a „Kreutzerovu sonátu“. Nejdříve je potřeba definovat hlavní prvky, které budeme porovnávat. Tyto prvky jsme zvolili tak, aby bylo možné co nejlépe poukázat na rozdílnost a shodnost těchto dvou literárních děl.

Vytyčené prvky:

1. záměr:

Tolstoj byl realistickým pozorovatelem (nejen) ruské společnosti, nač chtěl svými díly upozornit? Proč se autor rozhodl využít právě tyto náměty?

2. forma:

Jaké kompoziční prostředky autor využívá? Jak pojímá čas a osobu vypravěče? Jak pracuje s celkovou kompozicí? Je jeho jazyk něčím specifický?

3. muž versus žena:

V obou dílech hrají významnou úlohu vztahy mezi muži a ženami, ne vždy bylo společenské postavení žen rovnocenné s postavením mužů. Jak se k otázce rovnoprávnosti staví Tolstoj? Jak pohlíží na lásku? Nabízí nám jeho díla nějaký posun v chápání genderových rolí?

4. motiv rodiny:

Jakým způsobem autor v těchto dílech nahlíží na pozici rodiny ve společnosti? Je tu zaznamenán nějaký posun?

5. město versus vesnice:

Do jaké míry ovlivňuje místo, kde postavy žijí, jejich chování? Jaký význam má v těchto dílech vesnice a jaký město?

6. motiv vlaku:

Tolstoj ve svém díle hojně využívá motiv železnice. Proč si vybral právě tento motiv? Jakou roli plní?

7. motiv smrti:

Často se tu také setkáváme s motivem smrti a oba příběhy smrtí také končí. Jaký význam v knihách tento motiv nese?

4 ROMÁN „ANNA KARENINOVÁ“

4.1 Záměr

Ač je román „Anna Kareninová“ rozsahem menší než Tolstého předešlá čtyřdílná próza „Vojna a mír“, jejich umělecká hodnota je srovnatelná. Pavel Nešpor poznamenal: „Byť je tedy Anna Kareninová záměrem užší než Vojna a mír, není tematicky méně závažná. Umělecky pak dosáhl zde Tolstoj dalšího stupně mistrovství, neboť se stal ještě hlubším psychologem než v epopeji.“[33]

Jak již bylo zmíněno v úvodu, Tolstoj se po „Vojně a míru“ pokoušel napsat historický román „Petr I.“. Ten však pro spisovatele představoval velké trápení, nedařilo se mu podle jeho představ proniknout do historie doby Petra I., a tak v březnu roku 1873 začal nečekaně psát román ze současnosti, který později nazval „Anna Kareninová“. Hlavním důvodem vzniku tohoto románu byla, jak již víme, přítomnost Tolstého na pitvě Anny Stěpanovny Bibikové, družky sousedního statkáře. Tato žena kvůli nešťastné lásce dobrovolně skoncovala se svým životem skokem pod vlak. Tato událost Tolstým natolik otřásla, že se stala námětem pro nový román. Autor se při práci inspiroval také křestním jménem oné ženy a hlavní hrdinku nazval Anna.

Jan Máchal píše: „Spisovatel v ‚Anně Kareninové‘ kreslí především široký obraz života velkosvětské společnosti ruské v době po velikých reformách, kdy zrušením nevolnictví staré základy šlechtického a statkářského života byly vyvráceny a šlechta byla nucena hledati nové podmínky životní.“[34]

Tolstoj se v románu zamýšlí zejména nad postavením žen ve společnosti a zaměřuje se na téma rodinného štěstí. Michal B. Chrapčenko poukazuje na skutečnost, že v šedesátých a sedmdesátých letech téma rodinných vztahů a emancipace žen v ruské literatuře zaujímalo významné místo. Byla to doba velkých

---

[33] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 115.
[34] MÁCHAL, J.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: život a spisy*. Praha: F. Šimáček, 1912, s. 103.

sociálních změn ve společnosti a změn životního stylu, což mezi jiným přineslo krizi starého typu rodiny a vznik nových forem rodinných vztahů.[35]

Nesmíme opomenout také již zmíněnou výjimečnou schopnost Tolstého vžít se do svých postav. Autor zde zobrazuje plynoucí životy několika hrdinů a podává nám při tom hlubokou analýzu jejich duše a prožívání. „Tolstoj s mistrnou zevrubností a hloubkou líčí duševní a mravní stav předních zástupců vyšší aristokratické společnosti (Vronského, Karenina, Oblonského aj.), odkrývá smutnou pravdu, že tato společnost nezná žádných vyšších zájmů, ani ideových, ani mravních a nehledá rozumného smyslu života, nýbrž honí se po požitcích.“[36]

Miloslav Jehlička poukazuje na motto románu „Máť jest pomsta a odplata“, které se vztahuje hlavně na hlavní hrdinku románu Annu, jež, ač je ze všech postav románu nejčistší a nejušlechtilejší, musí být potrestána za to, že se povznesla nad průměr života k jeho naplnění a celá se oddala lásce.[37]

Boris Ejchenbaum v článku „Tolstoj v letech Anny Kareninové“ dodává: „Záměr napsat Annu Kareninovou vznikl po odmítnutí konkrétních historických problémů jako demonstrace proti společenskopolitickému zaměření literatury. … Tolstoj se neodvrací pouze od konkrétně historické formulace otázek, ale i od současné ruské literatury s jejími ‚elukubracemi‘. Píše rodinný román s milostným syžetem zjevně podle západních vzorů.“[38]

4.2 Forma

4.2.1 Kompozice románu

Kniha „Anna Kareninová“ je rozdělena do osmi částí, které se člení na jednotlivé kapitoly uvedené římskou číslicí. Tyto kapitoly činí kompozici dlouhého textu jednodušší, srozumitelnější a přesně strukturovanou. V každé části je popsána

---

[35] ХРАПЧЕНКО, М. Б.: *Лев Толстой как художник.* Москва: Советский писатель, 1963, s. 189-190.
[36] MÁCHAL, J.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: život a spisy*. Praha: F. Šimáček, 1912, s. 103.
[37] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého.* Praha: Universita Karlova, 1970, s. 168.
[38] EJCHENBAUM, B. Tolstoj v letech Anny Kareninové. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin, ...* [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 75.

ne jedna, ale i několik událostí, které na sebe ne vždy navazují a paralelně se rozvíjejí. Autor se orientuje na plynoucí čas, kdy čtenářům přibližuje, co v jaký moment dělají a prožívají různé postavy, třeba i na odlišných místech. Popisuje tedy paralelně probíhající události, jednotícím prvkem vyprávění je právě čas, jehož plynutí osudy jednotlivých postav spojuje. Například v sedmé části se čtenář dozvídá nejen o náročném porodu Kitty, o prvním setkání Levina a Anny a zamítnutí rozvodu Anny a Karenina, ale také o stále častějších hádkách Vronského a Anny, které na samém konci této části vyústí v sebevraždu hlavní hrdinky.

Tento rozsáhlý psychologický a společenský román je složen ze tří hlavních dějových linií, jež se vzájemně proplétají. V románu se střídají pro epická díla příznačné vyprávěcí a popisný styl. Účelem popisného stylu je seznámit čtenáře s prostředím, charakterem postav, dobou a dalšími spíše vnějšími aspekty fikčního světa, díky čemuž je následně možné v takto vytvořeném prostoru rozvíjet dějovou zápletku stylem vyprávěcím. Jeho výsledkem je seznámení čtenáře s nějakou jedinečnou, neopakovatelnou událostí, v tomto případě například s osudem Anny. Tyto styly se střídají zejména pro změny tempa. Zatímco popisné pasáže děj zpomalují, vyprávěcí urychlují a dodávají knize dramatičnost. Nesmíme však opomenout také úvahový styl, který je zřejmý především u vyjádření filozofických myšlenek Levina. Kniha je také časově i místně určena. Čas Tolstoj v tomto prozaickém díle pojímá tradičně a při popisu událostí postupuje chronologicky.

Jak již bylo zmíněno dříve, román „Anna Kareninová“ byl poznamenán obratem spisovatele k Puškinově tvorbě. Miloslav Jehlička ve své knize „Vypravěčské umění Lva Tolstého“ napsal, že vliv Puškina se projevil nejen ve stylu psaní, ale také v kompozici románu a způsobu vyprávění. „U Tolstého se příběh lásky mění v složité, často trapné a tragické drama. Především k vyčerpání jeho problematiky je nezbytné sepětí několika tematických vrstev a paralelních linií i jejich stálá konfrontace. Román lásky se přesunul ze sféry činů do sféry duše a ducha, román syžetový se mění v román psychologický a filozofický, román zakotvení v román o nemožnosti najít domov v soudobém světě.“[39]

Důležitou roli hraje v literárním díle samozřejmě i jazyk a jazykové prostředky, které autor volí s ohledem na svůj záměr. Celé dílo je napsáno spisovným jazykem.

[39] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého.* Praha: Universita Karlova, 1970. s. 66.

Autor někdy používá citově zabarvená slova, a to především slova zdrobnělá, například „душенька“ či „ любимица“[40], nebo „рубашечка“, „креслице“[41], „чепчик“[42]. Jako oživení zde spisovatel často uplatňuje jednotlivé výrazy či celé věty původem z cizích jazyků. Tyto výrazy jsou nejčastěji přejaty z francouzského, německého či anglického jazyka a jsou čtenáři vysvětleny v poznámce pod čarou. V knize je často používají představitelé šlechty, spisovatel nám tak s jemnou ironií přibližuje charakter a úroveň vzdělání těchto postav.

Jak již víme, spisovatel měl blízký vztah k rolníkům na venkově, ve kterých viděl nositele mravních a rozumových hodnot. Časté popisy rolnického způsobu života a jejich práce jsou také spjaty s lexikou vztahující se k hospodářství případně k lovu v přírodě, například „катки“, „мочежина“[43].

4.2.2 Vypravěč

Kompozici románu do značné míry ovlivňuje i vypravěč, který určuje, kam se bude děj posouvat dále. Jak je patrné z předchozí části, Tolstoj vkládá do vypravěčových úst mnoho ze svých vlastních názorů. Miloslav Jehlička konstatuje, že Tolstoj chtěl, aby vypravěč v příběhu měl svůj neoblomný úsudek a charakter, ale zároveň aby čtenáři nepřekážel.[44]

Příběh je vyprávěn ve třetí osobě, tzv. er formě. Nejdříve se „vševědoucí“ vypravěč skrývá za různými postavami a postupně stále častěji vyjadřuje své myšlenky, tváře se jako bůh. Vysvětluje, jak a proč vzniká určitá situace, popisuje zákonitosti přírody a na závěr čtenáře dovádí k nutným závěrům.[45]

„Lidský vzestup a zhroucení Anny Kareninové musí být proto co nejpečlivěji psychologicky a sociálně motivovány: autor předvádí působení vášně v jemném Annině organismu, působení té síly, která ji nade všechny pozvedla, aby vzápětí rozrušila její

---

[40] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 185.
[41] Tamtéž, s. 187.
[42] Tamtéž, s. 210.
[43] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 147.
[44] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého.* Praha: Universita Karlova, 1970, s. 156.
[45] Tamtéž, s. 167-168.

osobnost. K přesvědčivému předvedení tohoto ‚uměleckého úkolu' bylo nutno, obraz autora' utajit objektivismem vyprávění, interpretující komentář vypravěče rozptýlit a ‚zvědečtit', zpřesnit psychologickou kresbu a zapustit do sebe osudy hrdinů tak, aby nikde nevznikla trhlina v působení železné osudovosti."[46]

Mistrovství Tolstého nacházíme tedy také v tom, že nám je schopen podat určitou situaci prostřednictvím různých úhlů pohledu. Spisovatel se v knize vžívá do různých postav a přibližuje nám prožívání a duševní stavy těchto hrdinů v různých situacích. Vypravěč také často ovlivňuje to, kdy se čtenáři o důležitých věcech v ději dozví. Vševědoucí vypravěč zná průběh děje předem a za pomoci určitých obrazů, například opakující se motiv železnice nebo Annin děsivý sen, čtenáře připravuje na to, co se stane dále.

4.2.3 Lyrismus a symboly

V knize můžeme najít hodně lyrických prvků, které odkazují na osobu autora. Boris Ejchenbaum poznamenává, že Tolstoj se při psaní románu inspiroval metodami a lyrickými tématy také jiných ruských básníků, a to především A. Feta a F. I. Ťutčeva. Prostřednictvím symboliky Fetových krajin je možné propojení života duševního s životem přírody, což Tolstoj velice oceňoval a inspiroval se tím při psaní románu. Nejvíce je to znát v symbolice detailů a v hlubokém lyrismu v charakteristikách Anny a Levina, kterou do té doby ruská próza ještě neznala. „Spisovatel se orientuje v ‚Anně Kareninové' na metodu filozofické lyriky a využívá jejího impresionismu a symboliky."[47] Autor se tak v knize obrací ještě k prvkům romantismu. Tato lyrická vyjádření děj obohacují a zároveň zpomalují a dávají čtenáři možnost lépe proniknout do dané situace a pocitů hlavních hrdinů. Podobně jako v romantismu totiž i zde okolí ještě koresponduje s vnitřním stavem hrdiny a příroda zrcadlí jeho nitro.

Náznakovost lyrizované prózy podtrhuje navíc i užívání symbolů. Mezi ty nejvýznamnější a nejpatrnější řadíme obraz uhaslé svíce, která je v románu

---

[46] Tamtéž, s. 168.
[47] EJCHENBAUM, B. Tolstoj v letech Anny Kareninové. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin, ...* [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 79.

symbolem smrti. Popis Anniny sebevraždy končí slovy: „И свеча, при которой она читала исполненную тревог, обманов, горя и зла книгу, вспыхнула более ярким, чем когда-нибудь, светом, осветила ей все то, что прежде было во мраке, затрещала, стала меркнуть и навсегда потухла.“[48] Tento jinotaj nám ukazuje, že když svíce hoří, je všechno světlé a jasné, ale když svíce zhasne, vše se promění v černou smutnou tmu neboli smrt. Miroslav Jehlička dodává: „Autorská koncepce se důsledněji než ve Vojně a míru vyjadřuje systémem signálů, určitých obrazů a znamení buď v psychologii, nebo ve vyprávění (zhasínající svíčka, bouře, mužik), které jako jakési bóje na hladině proudu vyprávění vyznačují cestu Anny k ztroskotání a které lze chápat jako jakási varování autora.“[49]

4.3 Muž versus žena

Není náhodou, že hlavní hrdinkou románu „Anna Kareninová“ je žena. Tolstoj si zvolil pro toto dílo tehdy populární motiv „padlé ženy“. Tato žena se musí rozhodovat mezi vášnivou láskou a vědomím své povinnosti ke společnosti a svému muži. Boris Ejchenbaum zmiňuje důvod pro ženskou hlavní hrdinku: „Tolstoj buduje román na nejzákladnějších, živelných silách a procesech lidského života, všechny ostatní projevy a formy činnosti (vědu, společenský život) zobrazuje s ironií a nedůvěrou. Žena je pro něj ztělesněním těchto elementárních sil, proto se ocitá v centru románu.“[50]

Anna je krásná elegantní žena z vyšší společnosti, která byla v osmnácti provdána za mnohem staršího muže Alexeje Alexandroviče Karenina a která dodržuje společenské normy té doby. Dalo by se říci, že to je šťastná žena, které nic nechybí. Jak se však příběh vyvíjí, zjišťujeme, že realita je jiná. Hlavní hrdinka je plná citů a lásky ke svému synovi, ne však ke svému muži, který je citově chladný a zajímá se hlavně o svou práci a postavení ve společnosti.

---

[48] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 339.
[49] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého.* Praha: Universita Karlova, 1970. s. 182.
[50] EJCHENBAUM, B. Tolstoj v letech Anny Kareninové. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin, …* [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 73.

Když se Anna seznámí s mladým a šarmantním hrabětem Vronským, zažehne se v její duši jakýsi plamen vášně a Anna se tomuto citu nemůže ubránit. Annin vnitřní stav nejlépe vyjadřuje pasáž z knihy, kdy se Anna při návratu z Moskvy domů za svým manželem a synem nečekaně setkává s Vronským. Mladý důstojník Annu následuje a svěřuje se jí, že chce být tam, kde je ona. „Он сказал то самое, чего желала ее душа но, но чего она боялась рассудком. Она ничего не отвечала, и на лице ее он видел борьбу.“[51] Setkání s Vronským v Annině duši způsobilo veliký zmatek. Hrdinka se zpočátku této vášni dlouho brání, nakonec se jí však plně oddá a poznává tak opravdovou lásku. Cítí, že k ní tento muž uchovává upřímný a skutečný cit, po kterém její duše toužila, a alespoň na krátký čas se stává šťastnou ženou, která žije život naplněný po stránce citové, duchovní i materiální.

Avšak tento pocit netrvá dlouho, odchod s Vronským totiž způsobil, že již nemůže být dále se svým synem, což ji ničí. V hrdinčině nitru se perou dvě lásky, a to láska k dítěti a láska k muži. Nejlépe je to vidět v dalším úryvku z knihy, kdy si Anna prohlíží album s fotkami malého Serjoži, které jí po něm zůstaly, a narazí na fotku Vronského. „Она винув карточку, бывшую рядом (это была карточка Вронского, сделанная в Риме, в круглой шляпе и с длинными волосами) ее вытолкнула карточку сына. ‚Да вот он!‘- сказала она и взглянув на карточку Вронского, вдруг вспомнила, кто был причиной ее теперешнего горя.“[52] Ani láska k Vronskému není schopna nahradit jí ztrátu syna. „Postavení Anny je tragické, za celý svůj krátký život neuhasíná v ní úporný boj mezi matkou a milující ženou. Kdo z nich zvítězil, nelze stanovit. … City mateřské a milenecké jsou tady tak plnohodnotné, že jsou si rovnocenné.“[53]

Práva žen v carském Rusku byla do jisté míry omezená. Ženy byly často závislé na svých mužích, muž byl považován za hlavu a živitele rodiny a žena se měla starat o domácnost a děti. Viktor B. Šklovskij se k tomuto tématu vyjadřuje následovně: „... власть и имущество в руках мужа, ... верность для женщины обязательна,

[51] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 106.
[52] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 107-108.
[53] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 120.

а для мужчины нет.“[54] Tento nepoměr je zřejmý i v románu, ať už ve vztahu mezi Annou a Kareninem, nebo třeba v konfliktu mezi manželi Oblonským a Dolly.

Nerovnoprávnost práv mužů a žen je patrná i z osudů ústředních hrdinů. Rozdíl ale nespočíval jen v jejich právech, Šklovskij poukazuje též na rozdílnost charakterů. Viktor B. Šklovskij porovnává tři hlavní hrdiny Annu, Karenina a Vronského a konstatuje: „Отдельно над всеми, выше всех стоит Анна Каренина, потому что она по-настоящему любит.“[55] Jako by na nich chtěl demonstrovat rozdíl mezi obecnou povahou mužů a žen: zatímco ženy podléhají citům a vášním, muži jednají spíš racionálně, věcně a nemají pro ženské vrtochy pochopení. Tolstoj chtěl, aby Anna byla svému muži věrná, zároveň si však byl vědom toho, že tito dva lidé jsou tak rozdílní, že se milovat nemohou. Karenina spisovatel nepopsal jako zlého člověka, ale jako člověka, který se vůbec k Anně nehodí.[56] O rozdílnosti Anny a jejího manžela se dozvídáme také v pasáži z knihy, kdy se Karenin poprvé setkává s myšlenkou, že by mohla jeho manželka milovat jiného muže. „Алексей Александрович стоял лицом к лицу пред жизнью, пред возможностью любви в его жене к кому-нибудь, кроме его, и это-то казалось ему очень бестолковым и непонятным, потому что это была сама жизнь. Всю жизнь свою Алексей Александрович прожил и проработал в сферах служебных, имеющих дело с отражениями жизни. И каждый раз, когда он сталкивался с самую жизнью, он отстранялся от нее. ... Ему в первый раз пришли вопросы о возможности для его жены полюбить кого-нибудь, и он ужаснулся пред этим.“[57]

Pavel Nešpor je v charakteristice Alexeje Alexandroviče ostřejší. Zmiňuje, že čtenář sice v této postavě může někdy zahlédnout lidské city, záhy však dodává, že nejsou ani zdaleka tak silné jako u Anny. Karenin je podle něj zosobněním i obětí byrokratismu. „Jeho tragédie je tragédií muže, jdoucího za kariérou, který i doma nepřestal být nadřazeným úředníkem, zaujatým svými starostmi, jenž se nesnižoval příliš ke svému podřízenému partnerovi. Proto mu oblast ženina duševna zůstala cizí.“[58]

---

[54] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 393.
[55] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 411.
[56] Tamtéž, s. 394.
[57] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4*. Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 145-146.
[58] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 119.

Nešpor dále dodává: „Teprve láska k Vronskému probouzí v Anně všechny dřímající síly a dává možnost poznat veškerou banálnost života s Kareninem.“[59]

Vronský stejně jako Karenin nedosahuje vnitřní velikosti Anny. Sice se mu podařilo získat ženu, po které toužil, a dokázal se proměnit z představitele bezstarostné zlaté mládeže v rozumného muže. To však nestačilo, nebyl schopen Anně nabídnout jistotu a ani nebylo v jeho silách nahradit jí vše, o co jejich vztahem přišla. Anna na svém milenci byla závislá, zůstal jí už pouze on, o všechno ostatní hrdinka přišla. „Anna Karenina oddala se potom Vronskému celou svou bytostí a sama žádala od něho stejné oddanosti. Žijíc toliko láskou k němu, připoutavši svůj život k němu jedinému, chtěla, aby také Vronský neměl jiných závazků a zájmů kromě ní a péče o ni.“[60] Toho se však od Vronského nedočkala.

4.4 Motiv rodiny

Již dříve v kapitole o záměru románu jsme zmínili, že „Anna Kareninová“ představuje rodinný román. O zaměření na zobrazení rodiny svědčí hned první věta románu: „Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему.“[61]

Tímto tématem se nezaobírá Tolstoj ve své tvorbě poprvé, již v roce 1859 spisovatel napsal psychologickou novelu s názvem „Rodinné štěstí“, pojednávající o vztahu mladého páru a proměnách jejich manželské lásky.

Tato novela byla jakýmsi předchůdcem pozdějších románů a již v ní jsme se mohli setkat s romantickými motivy a scénami, které poté Tolstoj prohloubil a které se mu staly inspirací také v románu „Anna Kareninová“. Juraj Kopaničák dodává, že tato novela je první ze série děl Tolstého, které popisují ruskou šlechtu jako parazitní společenskou vrstvu, jež už sehrála své dějinné poslání a ztratila důvod své existence.[62]

---

[59] Tamtéž, s. 119.
[60] MÁCHAL, J.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: život a spisy*. Praha: F. Šimáček, 1912, s. 107.
[61] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4*. Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 3.
[62] KOPANIČÁK, J. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Rodinné šťastie: Kreutzerova sonáta*. Bratislava: Smena, 1967, s. 166-167.

Tolstoj se liší od ostatních autorů píšících o lásce v zásadní věci. Miloslav Jehlička upozorňuje, že na rozdíl od ostatních autorů, u kterých vše svatbou končilo, Tolstoj naopak považoval sňatek za začátek všeho. „Láska pro Tolstého je jakýmsi dočasným přechodným stadiem, předstupněm k rodinnému životu, této hlubině bezpečnosti, stability a záruky věčnosti života (děti, hospodářství, řád!).“[63] Michail B. Chrapčenko dodává, že pro Tolstého byla rodina velmi důležitou jednotkou společnosti, vyjadřující přirozená spojení lidí. Chtěl tedy především zachránit tyto přirozené vztahy a osvobodit je od všeho cizího.[64]

V románu „Anna Kareninová“ je však ukázána krize rodinných vztahů, tolik příznačná pro Rusko a stejně tak celou Evropu v období sedmdesátých let devatenáctého století. Krize starého typu rodiny a nástup nových forem rodinných vztahů byla jednou z nejvýznamnějších změn. V románu nacházíme pouze jednu šťastnou rodinu Levina a Kitty, kterým se narodí syn. Ostatní manželství, například Anny s Kareninem, později její vztah s Vronským, rodina jejího bratra Oblonského či například Nikolaje (bratra Levina) jsou však z různých důvodů nešťastná.

Rodina Oblonských je nešťastná kvůli neustálým nevěrám lehkomyslného bohéma Stěpana Arkaďjiče Oblonského, který se v tomto směru značně liší od své sestry Anny, která nesnesla lež a přetvářku. Vztah Anny a Vronského nevydržel, protože Vronský neunesl Anninu závislost na něm a nedokázal pochopit Annino psychické trápení. Bratr Levina Nikolaj byl nespokojený se svým životem, a své trápení utápěl v alkoholu. Ke své přítelkyni, jež se o něj do posledních dní láskyplně starala, se zdaleka nechoval jako k rovnoprávné osobě a neustále ji urážel.

Zaměříme- li se na Annu, rodina byla pro tuto hlavní hrdinku to nejdůležitější a proto také její postava skončila tragicky. Anna s Kareninem se nebrali z lásky, jejich svatba byla z rozumu, což nebylo pro tehdejší dobu nic výjimečného. Hlavní hrdinka si však svého muže vážila a snažila se vytvořit opravdovou rodinu a být dobrou manželkou a matkou. Anna měla ke svému muži úctu a velmi milovala svého syna Serjožu. Proto poté, co odešla s důstojníkem Vronským, i když poprvé v životě poznala co to je opravdová citová láska a skutečný život, věděla, že porušila morální pravidla a cítila se stále provinileji. Brzy také přišla o veškeré iluze z této opravdové lásky. Předtím si mohla mravně zdůvodnit své jednání proti konvencím, neboť láska je mocná,

---

[63] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého.* Praha: Universita Karlova, 1970. s. 136.
[64] ХРАПЧЕНКО, М. Б.: *Лев Толстой как художник.* Москва: Советский писатель, 1963, s. 190.

ovšem její láska nevydržela, svou moc ztratila, tudíž i její čin byl zavrženíhodný. Přišla o vše, co z ní dělalo plnohodnotnou bytost ve vlastních očích, a nakonec tíhu svého jednání, ztrátu milovaného syna a zavržení společnosti neunesla a raději spáchala sebevraždu.

Vladimir V. Jermilov píše, že v románu je problém rodinných vztahů přenesen na celé lidstvo, je to román o všeobecném rozvodu ve všech sférách života, kde jsou si všichni lidé cizí a osamělí, protože se ztratil klíč lásky, bez kterého život neexistuje. Rodina bez lásky tu vystupuje jako zobecněný obraz celého života společnosti bez lásky. Nejsmutnějším obrazem je pak osamělost Serjoži, který vyjadřuje všeobecnou osamělost, jež je ústředním tématem románu.[65]

Jermilov dodává, že v románu je zřejmý Tolstého rozpor, kdy spisovatel zároveň odsuzuje zničení rodiny a na druhé straně stejně tak rodinu bez lásky. Obě situace mu připadají nelidské a nepřirozené. Dále upozorňuje na hranici, která prochází celým románem, a to hranice mezi vztahem spisovatele k Anně a jeho vztahem ke lži a zlu do kterého je Anna vržena.[66]

4.5 Město versus vesnice

Jak již víme, román „Anna Kareninová“ se odehrává především v městském prostředí Moskvy a Petrohradu, kde žije většina hlavních hrdinů románu, představitelů tehdejší ruské aristokratické společnosti. Pouze Levin, jedna z hlavních postav románu, přítel Oblonského a později manžel Kitty, tráví od samého začátku většinu svého času na ruském venkově, kde se mu žije lépe než v „prázdných“ městech.

Jak jsme již dříve poznamenali, v postavě Levina můžeme zahlédnout autobiografické prvky Tolstého. Prostřednictvím této postavy, se často seznamujeme s filozofickými a náboženskými myšlenkami samotného spisovatele. Ten se stavěl proti povrchní městské společnosti a smysl života viděl v životě a práci rolníků na venkově. Rolníka autor považoval za nositele mravních hodnot s bohatým vnitřním životem. „Život prostých lidí, blízkých k přírodě, s jejich namáhavou každodenní prací

[65] ЕРМИЛОВ, В. В.: *Роман Л. Н. Толстого "Анна Каренина"*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1963, s. 50.
[66] Tamtéž, s. 21.

Tolstoj považuje za ideál harmonického a dokonalého štěstí a staví ho do protikladu parazitického života aristokracie.“[67]

Vladimir Lakšin dodává, že spisovatel byl velký znalec života rolníků, naopak příliš neznal a ani nechtěl poznat život měšťanů. Důvodem prý bylo, že se mu styl života a mravy městské buržoazní společnosti zdály být nesmyslné a pusté. Rád se ohlížel do minulosti, kterou si také přikrášloval. Chtěl vrátit dobu bez elektřiny a páry, dobu, kdy peníze neměly takovou moc a kdy lidstvo uznávalo mravně čisté hodnoty. „Толстому кажется, что цивилизация и прогресс несут с собою разрушение добрых начал: оскудевает природа, развращаются и мельчают люди, все идет к какому-то мрачному тупику, и единственная надежда на спасение заключается в возрождении патриархального нетронутого мира, в обращении к душе, богу.“[68]

Následující úryvek z knihy nám přibližuje Levinův nepříliš vřelý vztah k městu. „Левин приезжал в Москву всегда взолнованный, торопливый, немножко стесненный и раздраженный, …“[69] V další části se Levin vrací z Moskvy domů na venkov. Přeměnu jeho duševního stavu, když se postupně blíží k venkovu, vyjadřují tato slova: „ … он почувствовал, что понемногу путаница разъясняется и стыд и недовольство собой проходят.“[70] Ta změť se v tomto ohledu jeví jako symbol města, které Tolstoj odsuzoval. Toto prostředí a jeho obyvatele považoval za abnormalitu a strašlivé nedorozumění.[71]

V dalším úryvku z románu je jasně vidět spisovatelův postoj k nespravedlnosti sociálních podmínek. Sám Tolstoj se trápil pocitem, že žije špatně a že by mohl žít skromněji a, jak již víme, po své smrti odkázal veškerou svou půdu jasnopoljanským mužikům. Sociální myšlenky se znovu projevují v postavě Levina, jenž se zaobírá životem a prací mužiků a porovnává je se svým životem v nadbytku. „Он считал переделку экономических условий вздором, но он всегда чувствовал несправедливость своего избытка в сравнении с бедностью народа и теперь решил про себя, что, для того чтобы чувствовать себя вполне правым, он, хотя прежде

---

[67] KOPANIČÁK, J. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Rodinné šťastie: Kreutzerova sonáta*. Bratislava: Smena, 1967, s. 169.
[68] ЛАКШИН, В.: *Толстой и Чехов*. Москва: Советский писатель, 1975, s. 132.
[69] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4*. Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 20.
[70] Tamtéž, s. 95.
[71] ЛАКШИН, В.: *Толстой и Чехов*. Москва: Советский писатель, 1975, s. 136.

много работал и не роскошно жил, теперь будет еще больше работать и еще меньше будет позволять себе роскоши.“[72]

Krásy vesnice v románu vynikají také díky neobvykle podrobným lyrickým popisům krásné přírody na venkově. Příkladem může být třeba pasáž, kdy je příbuzný Levina Sergej Ivanovič na návštěvě ve venkovském sídle Levinových a vydává se na houby. „‚Пойду теперь независимо от всех собирать грибы, а то мои приобретения незаметны,‘ сказал он и пошел один с опушки леса, где они ходили по шелковистой низкой траве между редкими старыми березами, в середину леса, где между белыми березовыми стволами серели стволы осины и темнели кусты орешника. Отойдя шагов сорок и зайдя за куст бересклета в полном цвету с его розово-красными сережками, Сергей Иванович, зная, что его не видят, остановился. Вокруг него было совершенно тихо. Только вверху берез, под которыми он стоял, как рой пчел, неумолкаемо шумели мухи, и изредка доносились голоса детей.“[73]

Příroda a její proměny jsou v románu často spojovány s duševním stavem a prožíváním hrdinů. Vladimir Lakšin říká: „Душа человека живет в конечном счете по тем же законам, что и вся природа.“[74] Vzpomeneme jednu z pasáží, kdy vyděšený Levin v době velké bouřky a deště běží do lesa hledat svou ženu a syna. „Нагибая вперед голову и борясь с ветром, который вырывал у него платки, Левин уже подбегал к Колку и уже видел что-то белеюещееся за дубом, как вдруг все вспыхнуло, загорелась вся земля и как будьто над головой треснул свод небес. Открыв ослепленные глаза, Левин сквозь густую завесу дождя, отделившую его теперь от Колка, с ужасом увидал прежде всего странно изменившую свое положение зеленую макушку знакомого ему дуба в середине леса.“[75] Tolstoj zde pečlivě vykresluje strach Levina o jeho nejbližší. S dramatickým děním odehrávajícím se v Levinově nitru, dokonale koresponduje divoká bouře a déšť, jež tuto situaci pro čtenáře ještě více dramatizují.

---

[72] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 96.
[73] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 130.
[74] ЛАКШИН, В.: *Толстой и Чехов.* Москва: Советский писатель, 1975, s. 259.
[75] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 383.

Podobně jsou v knize také určité obrazy přírody často spojeny s určitými postavami. Například postava Anny je často spojována s vánicemi a bouřemi vášně a zoufalství.[76] Názorným příkladem je cesta Anny z Moskvy zpět do Petrohradu, kdy se znovu potkává s Vronským a ten se jí vyzná ze své lásky. Tolstoj zde neobyčejně sugestivně čtenáři přiblížil vánici, během které proběhlo toto osudové setkání. Znovu je vidět síla přírody, tolik příznačná pro autora. „Страшливая буря рвалась и свистела между колесами вагонов по столбам из-за угла станции. Вагоны, столбы, люди, все, что было видно, было занесено с одной стороны снегом и заносилось все больше и больше. На мгновенье буря затихала, но потом опять налетала такими порывами, что, казалось, нельзя было противостоять ей.“[77]

4.6 Motiv železnice

Motiv vlaku a železnice se prolíná celým románem. Hrdinové tento dopravní prostředek neustále využívají ke svým cestám mezi městy, z města na venkov, případně při cestách do zahraničí. Se železnicí se setkáváme již na samotném začátku románu a stejně tak na konci příběhu hlavní hrdinky Anny. Dokonce i syn Anny Serjoža si doma hraje s modely vlaků a železnice.

Obraz železnice je vždy přítomen v důležitých momentech románu. Hned v úvodu se Anna po příjezdu do Moskvy na železniční stanici poprvé setkává s Vronským. Nedlouho na to při nešťastné události za přítomnosti těchto dvou hrdinů pod koly vlaku umírá pracovník nádraží. Možná tím autor chtěl anticipovat Anin tragický osud. Na konci příběhu se totiž hlavní hrdinka Anna dobrovolně vrhá pod kola tohoto velkého rychlého a nebezpečného stroje. Paralela s úmrtím zaměstnance železnice na počátku knihy je tak zcela patrná. Dalším klíčovým momentem je již zmíněná cesta Anny do Petrohradu, kdy se při jedné ze zastávek během velké vichřice znovu potkává s Vronským, který se jí vyzná ze své lásky.

---

[76] Simvolika Romana L.N. Tolstogo Anna Karenina. *GoldLit.* [online]. [vid. 2014-3-4]. Dostupný z: http://goldlit.ru/tolstoy/96-anna-karenina-simvolika.
[77] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 105.

Železnice byla pro Tolstého symbol strojového charakteru a necitelnosti doby, možná ale také symbol cesty, změny, zrychlení. Příchod železnice znamenal pro spisovatele příchod nové strojové doby, plné chaosu a nejasné budoucnosti. Autor často podrobně popisuje tento dopravní prostředek v knize například před smrtí Anny. „Она смотрела на низ вагонов, на винты и цепи и на высокие чугунные колеса медленно катившегось первого вагона и глазомером старалась определить середину между передними и задними колесами и ту минуту, когда середина эта будет против нее.“[78]

Vladimir V. Jermilov, poukazuje na fakt, že neklid se také vždy odehrával v duši dvou hlavních hrdinů románu Anny a Levina, když cestovali vlakem. Necítili se tam sami sebou a přemáhal je zmatek, který také vstupoval do jejich života.[79] Příkladem je cesta Anny z Moskvy domů do Petrohradu. „Она чувствовала, что нервы ее, как струны, натягиваются все туже и туже на какие-то завинчивающиеся колышки. Она чувствовала, что глаза ее раскрываются больше и больше, что пальцы на руках и ногах нервно движутся, что в груди что-то давит дыханье и что все образы и звуки в этом колеблющемся полумраке с необычайною яркостью поражают ее.“[80] Viktor B. Šklovskij dodává: „Железная дорога для Толстого- это знак того, что вторглось в жизнь и развязало таившиеся страсти.“[81] Vášně pak autor považuje za veškerou zkázu lidstva.

Dále Vladimir Lakšin poznamenává, že spisovatel vystupoval proti železnicím a fabrikám z toho důvodu, že stavba železnic ničí a vyhlazuje lesy, ničí chov koní a bere pracovní místa. Naproti tomu poznamenává, že Tolstoj souhlasil s názory rolníků, kteří byli proti velkým změnám, a kteří byli spokojeni se svým životem.[82] Zde se tedy znovu vracíme k již zmíněnému ohlížení se autora do minulosti, kterou si autor idealizoval a stavil ji vysoko nad současnost.

V této souvislosti bychom také neměli zapomenout na hrůzostrašný sen, který Annu pronásleduje téměř celý román. Hlavní hrdinka ve svém snu vidí malého špinavého chlapíka s rozcuchaným plnovousem, který pracuje se železem a neustále

---

[78] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 338.
[79] ЕРМИЛОВ, В. В.: *Роман Л. Н. Толстого "Анна Каренина".* Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1963, s. 79.
[80] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 104.
[81] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой.* Москва: Художественная литература, 1974, s. 417.
[82] ЛАКШИН, В.: *Толстой и Чехов.* Москва: Советский писатель, 1975, s. 251.

něco francouzsky povídá. Boris Ejchenbaum poznamenává, že tento sen je také spojen se symbolem železnice. Jak se příběh dále vyvíjí, sen získává alegorický smysl, kdy se zdá také Vronskému a Anna postupně porozumí slovům chlapíka, která znamenají „musí se bít do železa“.[83] Naposledy se s touto alegorií setkáváme po pádu Anny do kolejiště. „Мужичок, приговаривая что-то, работал над железом.“[84]

V tomto případě znovu vidíme, že vlak a železnice v románu vystupují jako něco nového, rychlého a nebezpečného, něco, čeho se spisovatel obával. V. V. Jermilov dodává, že železná doba a s ní spojená vláda železa nad člověkem je v knize odsouzena, této době je prý jedno, koho zabíjí, důležité je, že zabíjí. Francouzština tu poté vystupuje jako jeden z jazyků západoevropských mocností, kvůli kterým se podle Tolstého Rusko řítí do nejasné budoucnosti.[85]

4.7 Motiv smrti

S motivem smrti se v románu setkáváme nezvykle často. Než přejdeme k samotné analýze smrti hlavní hrdinky a dalších postav, podívejme se na spojitost tohoto motivu s životem autora. Jak již bylo řečeno, spisovatel v období, kdy psal tento román, byl často skleslý a nic jej netěšilo. Jako by skutečně šlo o jakousi „mravní smrt“ autora. Romain Rolland ve své stati „Duchovní drama Tolstého“ vyjadřuje duševní pocity Tolstého, jenž, ač si byl vědom, že je zdravý a nic mu nechybí, nemohl dále žít v tomto světě a cítil, že se blíží záhuba. Tyto pocity byly spojeny nejspíše také s celkovou náladou v Evropě a především v Rusku v osmdesátých letech devatenáctého století, kdy byl spisovatel ohromen vzrůstajícím počtem sebevražd mezi zámožným obyvatelstvem. Toto téma se tedy často objevuje v jeho knihách, a popisuje tak jakousi tragédii jedné generace.[86]

---

[83] EJCHENBAUM, B. Tolstoj v letech Anny Kareninové. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 80.
[84] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 339.
[85] Simvolika Romana L.N. Tolstogo Anna Karenina. *GoldLit.* [online]. [vid. 2014-3-4]. Dostupný z: http://goldlit.ru/tolstoy/96-anna-karenina-simvolika.
[86] ROLLAND, R. Duchovní drama Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 89.

Podobné pocity pesimismu má v románu také Levin, hrdina nesoucí autobiografické prvky, jenž v průběhu celého příběhu řeší otázky smyslu života a smrti. Dokonce jej toto rozmýšlení mučí tak silně, že musí ze své blízkosti odnést všechny věci, kterými by si mohl úmyslně ublížit, i toto měli prý s autorem společné.[87] Nakonec však nachází své štěstí v rodinném životě na venkově a dokonalém splynutí s přírodou.

Dvacátá kapitola v páté části je zajímavá tím, že kromě římské číslice ještě nese název „smrt“. Spisovatel zde zobrazuje poslední dny Levinova bratra Nikolaje. Tolstoj nám do nejjemnějších detailů popisuje obraz umírajícího člověka na smrtelné posteli, jeho bolest a myšlenky, a stejně tak prožívání Levina, který je po celou dobu přítomen. Jeho pocity po smrti bratra na konci kapitoly přinášejí tato slova: „Левин еще менее, чем прежде, чувствовал себя способным понять смысл смерти, и еще ужаснее представлялась ему ее неизбежность; но теперь, благодаря близости жены, чуство это не приводило его в отчаяние; он, несмотря на смерть, чувствовал необходимость жить и любить.“[88]

S motivem smrti se také setkáváme při dostihových závodech, kterých se zúčastnil Vronský se svým koněm Frou-Frou. Vronský svou vlastní chybou při jednom ze skoků zlomí svému milovanému koni páteř a kůň musí být utracen. „Он чувствовал себя несчастныи. В первый раз в жизни он испытал самое тяжелое несчастие, несчастие, неисправимое и такое, в котором виною сам.“[89] Nedlouho po této události se také Karenin přesvědčí, že jeho žena miluje jiného, je to tedy také jakýsi počátek odsuzovaného vztahu mezi Annou a Vronským. Smrt milované Frou-Frou může čtenář chápat jako předzvěst smrti Anny, případně jako předzvěst tragického konce vztahu mezi Vronským a hlavní hrdinkou románu.

Pokud se zaměříme na hlavní hrdinku, ta se ke konci příběhu stále častěji setkává s myšlenkou na smrt. Již nemůže dále snášet svou nešťastnou společenskou situaci, dále nemožnost být se svým synem Serjožou a také stále častější hádky s Vronským, do kterého Anna vložila všechny své naděje. Její trápení a vnitřní prožívání přibližuje následující pasáž, kdy hrdinka váhá, jak by bylo možné dále žít

---

[87] ROLLAND, R. Duchovní drama Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 89.
[88] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 72-73.
[89] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 204.

po rozchodu s Kareninem a jakým způsobem ublížit Vronskému, jediné východisko vidí ve smrti. „‚И стыд и позор Алексея Александровича, и Сережи, и мой ужасный стыд- все спасается смертью. Умереть- и он будет раскаиваться, будет жалеть, будет любить, будет страдать за меня.‘“[90] Poté jednoho večera znovu zoufalá Anna přemýšlí, jakým způsobem by ublížila svému milenci, napadá ji místo své pravidelné dávky opia vypít celou lahvičku a představuje si, jak by si Vronský vyčítal její smrt. Náhle se však v místnosti stane něco nečekaného: „Вдруг тень ширмы заколебалась, захватила весь карниз, весь потолок, другие тени с другой стороны рванулись ей навстречу; на мгновение тени сбежали, но потом с новой быстротой надвинулись, поколебались, слились и все стало темно. ‚Смерть‘! подумала она. И такой ужас нашел на нее, что она долго не могла понять, где она, и долго не могла дрожащими руками найти спички и зажечь другую свечу вместо той, которая догорела и потухла.“[91] Anna se sama polekala svých úvah a rychle na tyto myšlenky zapomněla.

Vronský však Annu stále častěji nechával samotnou doma a jednoho dne, když ji znovu bez rozloučení opustil a Anna nenašla pochopení ani u Dolly a Kitty, nebyla již schopna normálně uvažovat. Vydala se na vlakové nádraží, odkud původně chtěla jet za Vronským. Vše kolem ní se jí však zdálo temné a zbytečné, lidé protivní a neupřímní a celý svět nesmyslný. „‚Избавиться от того, что безпокоит‘, повторяла Анна. ... Да, очень беспокоит меня, и на то дан разум, чтоб избавиться; стало быть, надо избавиться. Отчего же не потушить свечу, когда смотреть больше нечего, когда гадко смотреть на все это? Но как?‘ ... И вдруг, вспомнив о раздавленном человеке в день ее первой встречи с Вронским, она поняла, что ей надо делать.“[92] Vešla na nástupiště a padla pod nákladní vlak, aby mohla již na vše zapomenout.

Pavel Nešpor píše, proč postava Anny skončila v příběhu tragicky: „Anna se polekala ztráty svého společenského postavení, malicherný strach z lidského úsudku jí zabránil oddat se beze zbytku své lásce. Jasný a čistý cit se tím pošpinil, změnil v zakázaný požitek, stal se malý a nečistý. Pak se již hrdinka marně snažila žít svým nepřirozeným a planým životem. Jakmile si to pronikavá Anna uvědomila, bere si život,

---

[90] ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8.* Ленинград: Художественная литература, 1982, s. 315.
[91] Tamtéž, s. 322.
[92] Tamtéž, s. 337-338.

bere si jej dříve, než zcela ztratila víru v samu sebe a svého milého. Smrt byla pro ni jediným prostředkem, kterým mohla obhájit čistotu svého života a svou lidskou důstojnost.“[93]

Když se poté Vronskij dozvěděl o Annině smrti, velice jej to zasáhlo a rozhodl se narukovat do války. „Гибнет Каренина, уезжает умирать Вронский. Левин реконструирует старого бога для того, чтобы жить в старом мире.“[94] K závěru knihy se také vyjadřuje Pavel Nešpor, který píše: „Smrt a zrození jsou klíčem k sedmé části. Anna hyne pod koly vlaku, ale Levinovi se rodí syn, jenž v něm vzbuzuje důvěru v budoucnost. V poslední části autor soustřeďuje pozornost na Levinovo nalezení smyslu života.“[95]

Vladimir V. Jermilov vysvětluje, že pokud je všude v životě pouze všeobecné odcizení a není láska, potom je pouze všeobecná nenávist a ta se slévá se smrtí. V tomto zkaženém světě pak nemohou žít dobří lidé, jediné východisko, jak si uchovat svou dobrotu, nachází ve smrti. To právě poznala sama hlavní hrdinka, která ke konci svého života viděla stav tehdejšího světa velice jasně a viděla pokřivené vztahy mezi lidmi, zkaženou společnost a život, který všechny zabíjí. Následující slova vyjadřují vnitřní prožívání hlavní hrdinky: „... Все неправда, все ложь, все обман, все зло! ...“[96]

---

[93] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 122.
[94] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 418.
[95] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 119.
[96] ЕРМИЛОВ, В. В.: *Роман Л. Н. Толстого "Анна Каренина"*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1963, s. 53.

5 NOVELA „KREUTZEROVA SONÁTA“

5.1 Záměr

Novelu “Kreutzerova sonáta“ začal spisovatel psát deset let po vydání románu „Anna Kareninová“ tedy v roce 1887. Dva roky poté bylo dílo dokončeno. Román „Anna Kareninová“ završoval jakési původní tvůrčí období spisovatele, období rozsáhlých a celosvětově uznávaných literárních děl. „Tolstoj v Anně Kareninové zůstává dovršitelem tradice klasického románu. Vzdává se jí až po zlomu v 80. letech, v pozdní tvorbě poznamenané dualismem tělesného i duchovního.“[97]

V průběhu osmdesátých let totiž ve spisovatelově nitru došlo k jakémusi předělu, kdy Tolstoj přehodnotil své životní názory. Uvědomoval si zoufalý stav Ruska a sociální nespravedlnost. Sám cítil, že je nespravedlivé, že on žije ve svém dobře zařízeném venkovském šlechtickém sídle, zatímco rolníci nemají téměř nic. Byl nespokojen se svým způsobem života a chtěl svůj majetek odkázat potřebným. To však v rodině vyvolávalo stále častější konflikty. Nakonec se autor zřekl svého majetku ve prospěch rodiny a stejně tak svých literárních děl napsaných do roku 1881.[98]

Spisovatel se oprostil od luxusu, změnil životní styl, kdy se snažil přizpůsobit selství, a toužil přetvořit nejen sebe, ale i celou společnost. Jak jsme již zmínili v úvodu, autorovi myšlenky přitahovaly mnohé spisovatele, vědce, umělce a jiné návštěvníky z různých zemí, kteří přicházeli za tímto novým prorokem, myslitelem a umělcem na statek do Jasné Poljany.

Vedle posledního románu „Vzkříšení“ autor v této době píše hlavně kratší literární díla, například již dříve zmíněné povídky pro lid, náboženské či filozofické traktáty, publicistické statě a dramata. „V povídkové, dramatické i románové tvorbě těchto let snaží se Tolstoj aplikovat své názory, podle nichž obsahem umění mají být ‚nejvyšší pravdy‘; tento druh lidské činnosti má totiž sjednocovat lidi v lásce.“[99] M. Bachnin dodává: „Všechna umělecká díla tohoto období jsou napsána jeho starým

[97] JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého*. Praha: Universita Karlova, 1970. s. 67.
[98] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 135-141.
[99] Tamtéž, s. 148.

stylem, ale s výraznou převahou kritického, demaskujícího momentu a abstraktního moralizování.“[100]

Zaměříme-li se na novelu „Kreutzerova sonáta“, tato próza není zdaleka tak rozsáhlá jako předešlý román, ale to jí neubírá na důležitosti. Je to velice propracované psychologické dílo, v němž autor vyjadřuje svůj neobvyklý postoj k lásce a manželství a zaobírá se otázkou rovnoprávnosti mužů a žen. Autor v knize vychází ze společenské situace, kterou viděl kolem sebe. Zpovědi Pozdnyševa, muže kterého žárlivost dovedla k usmrcení manželky, předchází diskuse cestujících ve vlaku, ve které řeší stále častější rozvody v evropské i ruské společnosti. Na základě tohoto rozhovoru se seznamujeme s různými pohledy na práva a povinnosti žen a mužů. A poté prostřednictvím smutného příběhu Pozdnyševa se znovu dozvídáme o kontroverzních názorech spisovatele na lásku, manželství, rodinu a celou tehdejší měšťanskou společnost. Už motiv obyčejného člověka, kterého láska a žárlivost dovede k tak hrůznému činu, jako je vražda své ženy, byl v literatuře té doby výjimečný.

Zaměříme-li se na počátek vzniku novely „Kreutzerova sonáta“, již dříve jsme zmínili, že impulzem pro napsání této novely bylo setkání Tolstého s mladým houslistou. V této souvislosti je nutné zmínit také neobvyklý vztah spisovatele k hudbě. Thomas Mann poznamenává, že Tolstého hodně ovlivnilo setkání s jedním německým spisovatelem. „Když se sešel v Drážďanech s Bertholdem Auerbachem, nazval tento nepříliš hluboký moralista hudbu ‚nezávazným požitkem‘, a dodal, že takový požitek je ‚prvním krokem k nemravnosti‘. A Tolstoj si ve svém deníku tento duchaplný a přesto ubožácký výrok přisvojil.“[101] Ačkoli se spisovatel s touto myšlenkou ztotožnil a hudby a jejích „dráždivých“ účinků na člověka se do jisté míry bál, nedokázal se hudby vzdát a žít bez ní. Často prý dokonce hrával na klavír před zahájením práce. „Hudba ho milovala, i když on, to velké moralizující dítě, se domníval, že nesmí tuto lásku opětovat …“[102]

Mnozí čtenáři se také chybně domnívají, že v této knize je vylíčen opravdový příběh, který se odehrál ve vztahu Lva Tolstého a jeho ženy Sofie. Je potřeba upřesnit,

---

[100] BACHTIN, M. Předmluva ke Vzkříšení. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 107.
[101] MANN, T. Goethe a Tolstoj. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978, s. 203.
[102] Tamtéž, s. 204.

že je pravda, že v tomto období mezi manželi probíhaly hádky a Tolstoj ve svém manželství nebyl příliš šťasten a toto rozladění se do jisté míry mohlo odrazit v novele. Viktor Šklovský však upozorňuje, že spisovatel v knize rozhodně nepředkládá obraz vlastního rodinného života a jeho žárlivosti na svou ženu, a dodává, že Tolstoj již v šedesátých letech přemýšlel nad tématem „vraha ženy“.

Šklovský však také zmiňuje paradoxní událost, která se odehrála šest let po dokončení této knihy. Do domu spisovatele tehdy zavítal muzikant a hudební skladatel Sergej Ivanovič Tanějev, a nějaký čas pobýval s Tolstými. Sofia v té době prožívala velké trápení kvůli smrti svého syna a vysvobození nacházela právě v hudbě. Často poslouchala Tanějeva a navštěvovala jeho koncerty a prý dokonce skladatelovi napsala dopis, ve kterém mu vyznala svou lásku.[103]

5.2 Forma

„Kreutzerova sonáta“ se od románu „Anna Kareninová“ odlišuje již na první pohled, a to objemem. Ve srovnání s rozsáhlým dvoudílným románem je „Kreutzerova sonáta“ krátký prozaický útvar, který označujeme za novelu. Fabule tohoto díla je mnohem jednodušší, vystupuje tu mnohem méně postav a příběh se odvíjí pouze jedním směrem. Znovu se jedná o realistické literární dílo, které je pro lepší přehlednost rozděleno na krátké kapitoly uvedené římskou číslicí.

Tato novela představuje především jakousi úvahu nad různými existencionálními tématy. Jak již víme, Tolstoj byl nejen spisovatelem, ale také učitelem a prorokem. Jeho názory byly velmi vyhraněné a často je hlásal také ve svých dílech z pozdního období. Jinak tomu nebylo ani u „Kreutzerovy sonáty“.

Paralelně s těmito filozofickými úvahami se rozvíjí příběh Pozdnyševa a jeho ženy. Autor zde využil kompoziční princip „rámce“, kdy se vyprávění cestujících ve vlaku vzájemně proplétá se svéráznou zpovědí Pozdnyševa, jenž zabil svou ženu. „V Kreutzerově sonátě je princip rámcové novely třístupňový – pokud za třetí stupeň ‚vnoření‘ budeme považovat motiv hudebního díla, které se objeví zhruba v prostředku

[103] ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой*. Москва: Художественная литература, 1974, s. 519-521.

a rozhodně není logickým důvodem rozpadu manželství ani vraždy v závěru knihy, přesto se objeví v titulu celého díla.“[104]

Co se týče postupu vyprávění příběhu Pozdnyševa, ten je na rozdíl od „Anny Kareninové“ retrospektivní. Příběh je vyprávěn v první osobě, tzv. ich formě. Novela začíná i končí ve vlaku, vypravěč je účastníkem debaty několika rozdílných cestujících o lásce a manželství a poté se stává posluchačem příběhu muže, který zabil svou manželku.

Josef Dohnal upozorňuje, že spisovatel v tomto díle klade velký důraz na neverbální komunikaci. Neverbální komunikace tu vystupuje jako jakýsi komunikační kanál mezi vypravěčem a Pozdnyševem. Díky této komunikaci může také vypravěč posoudit doznání Pozdnyševa a pravost jeho slov. Dále Dohnal poznamenává, že prostřednictvím neverbální komunikace se čtenář také lépe seznamuje s touto postavou, jejím chováním a také se dozvídá o jejím duševním stavu. Nesmíme zapomenout znovu upozornit na dokonalou psychologickou analýzu hlavního hrdiny, kdy autor, stejně jako v předešlém díle, i v této novele dokonale vykresluje nejjemnější pohnutky v mysli Pozdnyševa, jeho prožívání různých situací a postupně také pocity, které jej přivedli k tak hroznému činu, jako je zabití své ženy.[105]

Zaměříme-li se na jazykové prostředky, toto dílo je napsáno ve spisovném jazyce. Na rozdíl od románu „Anna Kareninová“ se tu objevují kratší věty a také nové výrazové prostředky. Tolstoj prokázal svou schopnost pracovat s různými vrstvami jazyka. Jestliže v „Anně Kareninové“ ponechával svému projevu volnost a rozepisoval se do šíře, v „Kreutzerově sonátě“ volí věty spíše úspornější, projev je sevřenější. Snad se projevil jeho pokročilejší věk a zádumčivost. Jazyk postav ozvláštňuje a oživuje citoslovci, hovorovou řečí, nářečím či zdrobnělinami. Snad se tím vším snaží dostát rysům realistické literatury, jež si kladla za cíl obsáhnout lidský život v celé jeho šíři, se všemi drobnými detaily. Příkladem hovorových výrazů jsou například „быть свиньями“, „нечто мерзкое, свиное“ nebo „сходятся“[106].

---

[104] ČELIŠ, J. L. N. Tolstoj / Kreutzerova sonáta. *Jank.čeliš.* [online]. Jičín: 4.4.2011 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://jan-k-celis.webnode.cz/news/l-n-tolstoj-kreutzerova-sonata/.

[105] DOHNAL, J. Tolstého Kreutzerova sonáta a vnitřní realita literární postavy. *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity.* [online]. Brno: 10. 7. 2004 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/103150/X_SlavicaLitteraria_07-2004-1_4.pdf.

[106] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.

Se zdrobnělými slovy se setkáváme především při popisu malých dětí, například „любимец“, „бедняжки“, „тельцо“ nebo „ручки“ [107].

Autor dále využívá pro realismus příznačnou typizaci, v novele „Kreutzerova sonáta“ nacházíme typ ženy – spolucestující, s níž se vypravěč setkává v kupé vlaku. Jestliže typizované postavy mají nést nějaké obecné znaky určité skupiny lidí, pak tato žena zosobňuje názory většiny emancipovaných žen a nového pohledu na manželství. Naopak postarší muž v kupé představuje starý pohled na manželství a názor konzervativců, že žena musí mít ze svého muže strach a musí svého muže vždy poslouchat.

5.3 Muž versus žena

Téma muže a ženy je pro tuto novelu velice příznačné. Jak již víme, „Kreutzerova sonáta“ je dílo, vyprávějící především o vztahu mezi mužem a ženou a rovnoprávnosti těchto dvou pohlaví. Tolstoj zde znovu podobně jako u románu „Anna Kareninová“ odsuzuje měšťanskou společnost, odkud také pochází hlavní hrdina Pozdnyšev. Představitele této společnosti odsuzuje za to, že se oddávají nemravným neřestem, a své štěstí nachází v ukojování svých vášní. Spisovatel dále poukazuje na otrocké a nedůstojné postavení žen v této společnosti, na které je pohlíženo pouze jako na prostředky k rozkoši. „Tolstoj tu obnažuje lovy maminek a dcer na ženichy rafinovaně poodhaleným tělem i chování mladých mužů na trhu nevěst s jejich typicky mužskou mentalitou. Obrazné důkazy o hluboké nerovnoprávnosti žen jsou přesvědčivé svou silou.“[108]

Vrátíme-li se o pár let zpátky, kdy Tolstoj napsal již zmíněnou novelu „Rodinné štěstí“ a také román „Anna Kareninová“, mohli bychom se domnívat, že tato díla vzešla z pera jiného autora. Opak je ale pravdou, i když se názory na lásku v předešlých dílech značně liší. Pouze v „Kreutzerově sonátě“ už nepíše mladý muž, jenž věří v povznášející sílu lásky, ale zatrpklý stařec, který lásku zatracuje a vidí v ní pouze zvířecí pud. „Tolstoj v *Kreutzerově sonátě* zapřel všechno krásné a kladné,

[107] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[108] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 152.

co dříve napsal o lásce. Ústy svého nešťastného, hluboce trpícího hrdiny Pozdnyševa popírá všecko, pronáší anathema na samotnou lásku a prohlašuje, že není lásky vůbec, neexistuje, jest jenom smyslnost, cit pohlavní.“[109]

S tím je spojen Tolstého kontroverzní pohled na sexualitu, se kterým se v novele setkáváme. Zjišťujeme, že podle Tolstého jsou fyzické touhy překážkou ve vztahu mezi ženami a muži a mohou vyústit v tragedii. Spisovatel nám zde v podobě hlavní postavy Pozdnyševa ukazuje, jak by se měli lidé chovat v sexuálním a rodinném životě. Jediným správným řešením je prý odstranění fyzické lásky jako zdroje neklidu a zla, i kdyby mělo lidstvo jako celek vyhynout.

V následujících odstavcích si Tolstého názory ukážeme na příkladech z knihy. Hned na začátku příběhu se setkáváme s vášnivou debatou cestujících o rovnoprávnosti žen a vnímání manželství. Poznáváme tu odlišné pohledy dvou rozdílných postav. Jednak je to již zmíněný postarší sedlák, jenž je zastáncem starého typu manželství. Domnívá se totiž, že veškerá práva by měla být na straně muže, a jediným možným způsobem, jak si udržet poslušnost ženy, je odepřít jí vzdělání a udržovat ji v neustálém strachu. „Как была она, Ева, женщина, из ребра мужнина сотворена, так и останется до скончания века.“[110] Zcela opačný názor zastává však mladá žena, která se domnívá, že ženy by měly mít stejná práva jako muži. Stejně jako oni by měly mít právo vybrat si partnera a případně mít právo také na rozvod. „‚Да, но я думаю, вы согласитесь, что женщина - человек, и имеет чувства, как и мужчина.‘“[111]

Do této vášnivé debaty se poté zapojuje Pozdnyšev, který se začne se ženou, která věří na opravdovou citovou lásku, přít o to, co je to láska. Podle Pozdnyševa je to totiž pouhé chvilkové pominutí smyslů, které brzy vyprchá, a které se poté v manželství mění v nenávist a pouhou fyzickou vášeň. Poté co cestující již více nevydrží poslouchat tyto názory a opustí kupé, Pozdnyšev se začne vypravěči svěřovat se svým osudem.

Pozdnyšev vypráví o svém mládí a o nespočtu milostných aférek. Také Tolstoj si prý za dob svého mládí, ještě před jeho myšlenkovým přerodem, užíval se spoustou žen, které na něm obdivovaly jeho okouzlující intelekt a temperament. Sám autor však tuto

---

[109] ČERVINKA, V. L. N. Tolstoj: Sonáta Kreutzerova (výpisky). *Misantropův blok.* [online]. 2011-01-31 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://feuerteufel.blog.cz/1101/l-n-tolstoj-sonata-kreutzerova-vypisky.
[110] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[111] Tamtéž.

skutečnost později odsoudil. V knize chtěl ukázat, jak je společnost zhýralá, jak většina mladých mužů žije požitkářským životem a jak jsou mladé dívky klamány různými romány, v nichž se jim muž dvoří z čisté lásky.

S tím je spojena také tehdejší rozdílná výchova mužů a žen. Zatímco ženy byly až do svatby vedeny k sexuální neznalosti, muži byli v tomto ohledu svobodnější a tolerovalo se u nich navštěvování nevěstinců, o čemž všichni věděli, ale nikdo to veřejně nepřiznal. Následující pasáž ukazuje autorův pohled na tyto muže: „Как морфинист, пьяница, курильщик уже не нормальный человек, так и человек, познавший нескольких женщин для своего удовольствия, уже не нормальный, а испорченный навсегда человек - блудник. ... Блудник может воздерживаться, бороться; но простого, ясного, чистого отношения к женщине, братского, у него уже никогда не будет.“[112] Pozdnyšev zmiňuje, že již jeho první sexuální zkušenost, která se odehrála v nevěstinci, když mu bylo patnáct let, měla na jeho další vztah k ženám velký vliv. Již od této chvíle byl pro něj přirozený a prostý vztah k ženám ztracen navždy. Čtenáři se tedy mohou domnívat, že pokud by Pozdnyšev poznal ženu jiným přirozenějším způsobem, nemuselo by jeho manželství skončit tragédií.

I když Pozdnyšev dlouhou dobu vedl bohémský neřestný život jako většina mladých mužů, počítal s tím, že se jednoho dne ožení a stane se řádným a mravným manželem a otcem. Zajímavé jsou úvahy hlavního hrdiny, který vypráví o hledání ženy, kterou by mohl pojmout za manželku. „Я гваздался в гное разврата и вместе с тем разглядывал девушек, по своей чистоте достойных меня. Многих я забраковывал именно потому, что они были недостаточно чисты для меня; наконец я нашел такую, которую счел достойной себя.“[113] Na tomto případě chtěl nejspíše autor znovu ukázat mravní degradaci a egoismus tehdejších představitelů aristokratické společnosti, kteří ač se sami často oddávají svým vášním s různými ženami, po své budoucí manželce požadují naprostou neposkvrněnost, čistotu a nevinnost.

Nakonec je však hrdina oslněn krásou a nevinností mladé dívky, jež ho zaujme svými nádhernými šaty, natočenými loknami a celkovou upraveností a dokonalostí. Pozdnyšev se nechává unést svými smysly, v této ženě vidí vrchol mravní dokonalosti, díky čemuž je tato dívka hodna stát se jeho ženou. Dozvídáme se tak o zajímavém

---

[112] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[113] Tamtéž.

pohledu Tolstého na spojitost mezi krásou a dobrem. „Удивительное дело, какая полная бывает иллюзия того, что красота есть добро. Красивая женщина говорит глупости, ты слушаешь и не видишь глупости, а видишь умное. Она говорит, делает гадости, и ты видишь что-то милое.“[114] Pozdnyšev dodává, že pokud krásná žena neříká ani hlouposti, ani ohavnosti, je muž přesvědčen, že je tato žena chytrá a počestná.

5.4 Motiv rodiny

V této útlé novele Tolstoj podává do této doby neobvyklý a kontroverzní pohled na manželství a rodinu. Manželství zde zobrazuje bez jakýchkoli předsudků a příkras. Za pomocí příběhu Pozdnyševa se autor snaží detailně zachytit důvody, které v manželství vedou k neshodám, a poté jejich následky. „Kreutzerova sonáta vyvolala rozporuplné reakce právě kvůli myšlenkám ohrožujícím podstatu manželství a samotný vztah mezi mužem a ženou, tolik důležitý pro založení fungujícího manželského svazku jako základního kamene rodiny.“[115] Šokující názory Tolstého na manželství a rodinu byly do této doby nevídané a kniha vzbudila obrovský rozruch po celém světě. V některých státech, například u nás, byla tato novela dokonce na dlouhý čas zakázána.

Pavel Nešpor zmiňuje, že po vydání „Kreutzerovy sonáty“, dostával Tolstoj mnoho dopisů od čtenářů, kteří nevěděli, co si mají o knize myslet. Spisovatel prý tedy povídku mnohokrát přepracovával a nakonec také napsal ke knize doslov, kde shrnul své myšlenky o soužití manželů.[116]

Zatímco Tolstoj ještě v „Anně Kareninové“ tvrdil, že rodina je přirozené spojení lidí, hlubina bezpečnosti, stability a záruky věčnosti života, o deset let později autor tyto názory vyvrací. V novele „Kreutzerova sonáta“ spisovatel zavrhuje toto společenství a tvrdí, že manželství je pouhá uzákoněná nemravnost a hanebnost. „Tolstoj zasáhl rodinu v její nejniternější podstatě a dovolil si polemizovat o její čistotě a nezištnosti

---

[114] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[115] DLUHOŠOVÁ, M.: *L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta*: *bakalářská práce.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, 2011. s. 13. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Vala.
[116] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*. Praha: Orbis, 1971, s. 153-154.

důvodů vedoucích k jejímu založení.“[117] Autor vidí největší zlo v lásce tělesné a jediné východisko, které nenaruší rodinu, je podle něj sexuální asketismus. „Tělesná láska je u Tolstého příčinou k rozkladu rodiny, zapříčiňuje odcizení manželů a jejich vzájemnou nenávist, střídající se s chvilkovým opojením pohlavní vášní.“[118]

K tomuto nečekanému pohledu na manželství se vyjadřuje také sama manželka spisovatele Sofia, která nejspíše neměla o těchto asketických myšlenkách svého muže nejmenší tušení. Roku 1890 si Sofie poznamenala do svého deníku: „Dnes při přepisování Ljovočkova deníku jsem došla k místu, kde se říká: ‚Láska neexistuje. Je jen smyslná potřeba spojit se s jinou bytostí a rozumová potřeba mít společníka pro život.‘ Kdybych byla četla toto doznání před devětadvaceti lety, nebyla bych si L. N. vzala.“[119]

V následující části se na příkladech pokusíme objasnit důvody, které vedly k rodinné tragedii hlavní postavy. Tolstoj se znovu v knize odvolává na prostopášné životy mladíků měšťanské společnosti, kteří již před svatbou mají často mnoho sexuálních partnerek a tvrdí, že se tedy tito muži již mnohokrát předtím „ženili“. Ale nikdo tyto vztahy nebere vážně a autor odsuzuje fakt, že si dokonce tito hrdinové myslí, že to je normální lidská přirozenost. Nepřímo nám tím ukazuje na mravní rozklad společnosti.

Tolstoj se dále pozastavuje nad způsobem, jakým si představitelé měšťanské společnosti vybírají svou budoucí životní partnerku. Spisovatel mluví o novém postupu. Oproti dřívějším tradicím, kdy sňatky vyjednávali rodiče, nyní si prý muži vybírají manželky jako na trhu podle krásy. Žena se tedy všemi možnými smyslnými prostředky snaží muže zaujmout. Tento postup a tato skutečnost se zdá být autorovi nesmyslná a chápe ji jako předzvěst nešťastného soužití těchto dvou partnerů. „Popisoval ženy jako housky na krámě, které se snaží co nejlépe vypadat a zaujmout nejlepšího, to znamená nejbohatšího ženicha. Považoval to za hlavní příčinu nerovnoprávnosti žen. Dokud žena nebude mít rovnoprávnost ve volbě partnera, bude podle něj vždy v nedůstojném

---

[117] DLUHOŠOVÁ, M.: *L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta*: *bakalářská práce.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, 2011. s. 13. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Vala.
[118] KOPANIČÁK, J. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Rodinné šťastie: Kreutzerova sonáta*. Bratislava: Smena, 1967, s. 173.
[119] POZNER, V.: *Útěk*. Praha: Svět sovětů, 1968, s. 191.

postavení oproti muži, i když bude mít přiznaná ostatní práva a ve společnosti bude s mužem naoko rovnoprávná.“[120]

Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole, také Pozdnyšev se tímto způsobem seznámil se svou budoucí manželkou. Toto jsou jeho slova: „Не будь, с одной стороны, катаний на лодках, не будь портних с талиями и т. п., а будь моя жена одета в нескладный капот и сиди она дома, а будь я, с другой стороны, в нормальных условиях человека, поглощающего пищи столько, сколько нужно для работы, и будь у меня спасительный клапан открыт, а то он случайно прикрылся как-то на это время, я бы не влюбился, и ничего бы этого не было.“[121] Autor zde dále poukazuje na to, že ač je většina práv na straně mužů, ve skutečnosti jsou to ženy, které vládnou mužům, ovládají jejich smysly, a vybírají si své partnery. „А все оттого, что их унизили, лишили их равных прав с мужчинами. И вот они мстят действием на нашу чувственность, уловлением нас в свои сети. Да, все от этого. Женщины устроили из себя такое орудие воздействия на чувственность, что мужчина не может спокойно обращаться с женщиной. Как только мужчина подошел к женщине, так и подпал под ее дурман и ошалел.“[122]

Na základě těchto pasáží by se čtenáři mohli domnívat, že autor obviňuje ženy a považuje je za původce všeho zla. Kvůli tomu, že nejdříve svádí muže a poté se s nimi hádají. Ve skutečnosti tomu však tak není. Tolstoj v tomto ohledu znovu odsuzuje celou společnost a matky těchto žen. Ty totiž o tomto způsobu výběru manželky dobře vědí a všemi možnými prostředky se snaží svou dceru provdat co nejlépe. „Na tomto místě se v knize setkáváme s názorem, že nerovnoprávnost žen je nejsilnější právě v tom, že jsou od malička vedeny pouze k tomu, jak se provdat, najít si bohatého a společensky přijatelného manžela. A když už ne takového, tak aspoň nějakého, hlavně aby nezůstaly samy. Opět z toho neviní ženu, ale její okolí, které ji k tomu ponouká.“[123]

Autor dále upozorňuje, že po krátké fázi zamilování, nastupuje rychlé vystřízlivění. Již během líbánek, které Tolstoj nazývá „vědomým souhlasem s neřestí“,

---

[120] DLUHOŠOVÁ, M.: *L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta*: *bakalářská práce.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, 2011. s. 19. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Vala.
[121] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[122] Tamtéž.
[123] DLUHOŠOVÁ, M.: *L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta*: *bakalářská práce.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, 2011. s. 21. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Vala.

nastávají v manželství hádky a pár zjišťuje, že si nemá co říct. Tato slova dokládají rozpoložení hlavního hrdiny po první hádce se ženou: „Я называл это ссорой, но это была не ссора, а это было только обнаружение той пропасти, которая в действительности была между нами. Влюбленность истощилась удовлетворением чувственности, и остались мы друг против друга в нашем действительном отношении друг к другу, то есть два совершенно чуждые друг другу эгоиста, желающие получить себе как можно больше удовольствия один через другого.“[124] Znovu je v knize patrný Tolstého záporný vztah k tělesné lásce, kdy Pozdnyšev zmiňuje, že tyto partnerské hádky a neshody začaly až poté, co žena poprvé prožila fyzický vztah. Hlavní hrdina dále dodává, že se původně domníval, že se tyto neustálé neshody a vzájemné osočování kvůli maličkostem vyskytují pouze v jeho soužití s manželkou. Pozdnyšev však postupem doby zjišťuje, že hádky postihují všechna manželství, ale nikdo se k nim veřejně nepřizná.

Rodinné hádky Pozdnyševa se na čas uklidní, když se manželka stává matkou a kojnou. Od té doby se pro ni děti stanou vším. Žena se v tomto období plně oddává svým dětem, které velmi miluje, a po celou dobu úzkostlivě pečuje o jejich zdraví. Pavel Nešpor však dodává: „Krutě pravdivé je zobrazení jednostranné starosti rodičů o fyzické blaho dětí, zatímco jejich psychické zdraví stojí již zcela mimo zájem dospělých.“[125] Tolstoj v osobě Pozdnyševa zaujímá velmi kontroverzní postoj k dětem. Ač považuje plození dětí za jedinou omluvu fyzického vztahu, nesouhlasí s tvrzením, že děti jsou v této společnosti radostí a požehnáním. Naopak tvrdí, že ty doby jsou již pryč, dnes prý děti představují trápení. Matky mají totiž strach, že by dítě mohlo onemocnět a zemřít, což by pro ně bylo velkým utrpením. Tudíž dochází k sobeckému úsudku, že mít děti je nevýhodné a nežádoucí. Pozdnyšev doslova tvrdí: „Для них меньше удовольствия от прелести ребенка, чем страданий от страха за него, и потому не надо того ребенка, которого они будут любить.“[126] Hlavní hrdina dále poznamenal, že děti jeho vztahu s manželkou nijak nepomohly, naopak ho prý zhoršovaly. Staly se předmětem a později dokonce prostředkem jejich konfliktů.

---

[124] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[125] NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj*, Praha: Orbis, 1971, s. 152.
[126] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.

Toto období však mělo jednu výhodu, a to tu, že těhotenství a kojení manželky hlavního hrdinu po dobu osmi let zachraňuje před žárlivostí. Žena je totiž plně oddána mateřským povinnostem a muž se nebojí, že by mu mohla být nevěrná. Také v tomto období žena již tolik nepřitahuje svého muže, protože v ní nevidí tu půvabnou, vždy krásně oděnou a upravenou dámu. Tento stav však netrvá věčně, jakmile manželka Pozdnyševa již nemůže mít další děti, více o sebe dbá a probouzí se v ní znovu vyzývavá krása. To v manželovi znovu vyvolává touhu, pohlavní vášeň a žárlivost. Pozdnyšev tuto skutečnost popisuje následovně: „Вид ее наводил беспокойство. Когда она проходила между мужчинами, она притягивала к себе их взгляды. Она была как застоявшаяся, раскормленная запряженная лошадь, с которой сняли узду. Узды не было никакой, как нет никакой у 0,99 наших женщин. И я чувствовал это, и мне было страшно.“[127]

Tuto žárlivost však Tolstoj nevyjádřil jako klasickou žárlivost vycházející z nesmírné lásky, ale jako egoistickou žárlivost, kdy by Pozdnyšev neunesl, že by jeho žena patřila jinému. Tato sobecká žárlivost se ještě více vystupňuje, když se v domě objeví hezký mladý umělec. Tolstoj nám zde dokonale popisuje duševní pocity Pozdnyševa, jenž bojuje sám se sebou. Hlavní hrdina se nedokáže ubránit pocitu, že mezi umělcem a jeho ženou je více než jen přátelství, po dlouhou dobu jej sužuje nesmírná žárlivost, které se nakonec podvolí. Bez nejmenšího důkazu této domněnce uvěří a manželku zabije. Paradoxní je také skutečnost, že se čtenáři v knize vůbec nedozví, zda manželka opravdu svého muže podváděla. Na rozdíl od románu „Anna Kareninová“ nás zde Tolstoj neseznamuje s pocity této hrdinky. Víme jenom to, že v manželství s Pozdnyševem nejspíše nebyla šťastná, neustále se hádali a dokonce se pokusila o sebevraždu. O jejích duševních pocitech a prožívání však nic nevíme a můžeme je pouze odhadovat na základě pohledu a popisu jejího muže Pozdnyševa.

Na konci knihy se dozvídáme, že ačkoli hlavní hrdina o smrti své ženy často uvažoval a mnohdy měl pocit, že by se mu poté hodně ulevilo, jakmile svou ženu zabil, moc svého činu litoval. „Я взглянул на детей, на ее с подтеками разбитое лицо и в первый раз забыл себя, свои права, свою гордость, в первый раз увидал в ней человека. И так ничтожно мне показалось все то, что оскорбляло меня, вся моя

[127] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.

ревность, и так значительно то, что я сделал, что я хотел припасть лицом к ее руке и сказать: "Прости!" -но не смел.“[128]

5.5 Město versus vesnice

V novele „Kreutzerova sonáta“ se znovu Tolstoj odvolává na ideál života na venkově. Tento názor však Tolstoj již nedává tak zjevně najevo jako v románu „Anna Kareninová“. V této knize se již nesetkáváme s rozsáhlými popisy přírody a práce rolníků na venkově, jak nám předkládal Tolstoj v předešlém románu prostřednictvím postavy Levina. Nicméně i v této novele je zřejmý obdiv tohoto „mravně čistého“ života při srovnání se životem ve „zkaženém“ městě.

Tolstoj se v knize znovu odvolává na nerovnost mezi požitkářským životem mladíků ve městě a náročným každodenním životem rolníků na vesnici. Autor dále zmiňuje určitou souvislost mezi prostředím, kde člověk žije, a množstvím stravy, kterou konzumuje. Zaměříme-li se na město, již v předchozích kapitolách jsme zmínili, že představitelé buržoazní společnosti byli již od dětství vychováváni v nadbytku, neměli příliš mnoho povinností, měli dostatek odpočinku a jídla a tato skutečnost podle Tolstého vedla k vyhledávání příležitostí pro rozptýlení, které nacházeli nejčastěji v náruči žen. Pozdnyšev pocházel právě z tohoto prostředí a o své výchově vypráví v následujícím úryvku: „... я воспитан был в тех условиях, при которых, как огурцы на парах, выгоняются влюбляющиеся молодые люди. Ведь наша возбуждающая излишняя пища при совершенной физической праздности есть не что иное, как систематическое разжигание похоти.“[129]

Pozdnyšev se poté pozastavuje nad tím, proč vlastně došlo k milostnému vzplanutí k jeho budoucí ženě. Vedle matek a švadlen, které šijí těsné šaty, aby žena zapůsobila na smysly muže, je také důvodem nadměrné množství stravy, kterou Pozdnyšev za svůj život spotřeboval. Poté, co hlavní hrdina zabil svou ženu, si tuto realitu nesmyslného měšťanského života plně uvědomuje a staví ji do protikladu obyčejného a mravně čistého bytí venkovanů.

---

[128] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[129] Tamtéž.

V knize je naproti tomu znovu patrná jistá idealizace venkovského života. Spisovatel tak upozorňuje, že oproti měšťanské společnosti, rolníci na venkově nehledají v jídle zálibu. Venkované za den zkonzumují pouze tolik stravy, aby mohli doplnit vydanou energii při těžké celodenní práci. Tento fakt má prý také vliv na rozdílný pohled na ženy. Zatímco rolníci na venkově k ženám podle Tolstého stále díky jednoduché stravě a těžké práci udržují zdravý vztah, muži městské společnosti na ženy pohlíží především jako na pouhý prostředek k rozkoši. Pozdnyšev poznamenává: „Обыкновенная пища малого из крестьян - хлеб, квас, лук; он жив, бодр, здоров, работает легкую полевую работу. Он поступает на железную дорогу, и харчи у него - каша и один фунт мяса. Но зато он и выпускает это мясо на шестнадцатичасовой работе с тачкой в тридцать пудов. И ему как раз так. Ну а мы, поедающие по два фунта мяса, дичи и всякие горячительные яства и напитки, куда это идет? На чувственные эксессы.“[130]

Autor v této souvislosti přibližuje také svůj velmi kontroverzní pohled na děti. Konstatuje, že manželské vztahy rolníků mají své ospravedlnění, protože děti potřebují a neobejdou se bez nich. Na druhou stranu však poukazuje na chybějící svědomí měšťanů, kteří žádné ospravedlnění jejich neřestného života nemají a ani je nepotřebují. Toto jsou překvapivá slova Pozdnyševa: „Нам же, людям, имеющим детей, еще дети не нужны, они - лишняя забота, расход, сонаследники, они тягость. ... Или мы искусственно избавляемся от детей, или смотрим на детей как на несчастье, последствие неосторожности, что еще гаже.“[131]

O odlišnosti života ve městě a vesnici se také Tolstoj v knize krátce zmiňuje. Nejvíce se dozvídáme poté, co se kvůli dětem Pozdnyšev se svou manželkou odstěhují do města. Domnívají se totiž, že bude vhodnějším prostředím pro výchovu dětí. Pozdnyšev však brzy přichází s nečekaným doznáním: „В городе несчастным людям жить лучше. В городе человек может прожить сто лет и не хватиться того, что он давно умер и сгнил.“[132] Pozdnyšev uznával, že ve městě se jim zpočátku žilo lépe. Byli zaměstnáni zařizováním nového bytu, neustálými návštěvami, společenskými styky, prací, výchovou dětí a také cestami na venkov. Vzápětí však hlavní hrdina dodává, že i když byli manželé plně zaměstnáni, jejich život ve městě byl prázdný.

---

[130] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[131] Tamtéž.
[132] Tamtéž.

Nakonec také Pozdnyšev odsoudil městské doktory, kteří později zakázali jeho ženě rodit, což jak již víme, bylo jedním z hlavních důvodů vzniku jeho silné žárlivosti.

Naopak o uklidňujícím vlivu vesnice na člověka se v knize dozvídáme z krátkého popisu cesty hlavního hrdiny zpět z venkova domů za svou ženou, kdy je zcela rozrušen poté, co se z manželčina dopisu dověděl o jejím setkání s houslistou Truchačevským. „Глядя на лошадей, на поля, на встречных, забывал, куда я еду. Иногда мне казалось, что я просто еду и что ничего того, что вызвало меня, ничего этого не было. И мне особенно радостно бывало так забываться.“[133]

5.6 Motiv železnice

S motivem železnice se podobně jako v románu „Anna Kareninová“ setkáváme i v této novele. Všechny úvahy cestujících a poté celá zpověď Pozdnyševa se odehrávají právě v tomto dopravním prostředku. Vypravěč hned v samém úvodu knihy seznamuje čtenáře s tím, že cestuje vlakem, popisuje, jak tato cesta probíhá, a představuje také cestující, se kterými se během jízdy setkává. V kupé s vypravěčem sedí po celou dobu také původně zamlklý muž Pozdnyšev, který je na cestě do svého venkovského sídla, a který se později svěřuje vypravěči se svou rodinnou tragedií.

Zpověď Pozdnyševa je často přerušována vypravěčovými popisy dění ve vlaku. Čtenáři jsou tak plně informováni o tom, kdy a kde vlak zastavuje, kdy a proč vchází průvodčí do kupé, jakým způsobem se Pozdnyšev chová během vyprávění a jak jednotlivé etapy svého života prostřednictvím své zpovědi prožívá. Znovu Tolstoj v knize toto dění popisuje do nejjemnějších detailů, tudíž se čtenáři mohou cítit, jako by byli v kupé společně s Pozdnyševem a vypravěčem.

S popisem železnice se však také setkáváme v samotné zpovědi Pozdnyševa. Ten ve svém přiznání vzpomíná na den, kdy se vracel z venkova domů do města, pln žárlivosti a neklidu kvůli dopisu, ve kterém se jeho žena zmínila, že ji navštívil doma houslista Truchačevský. Pozdnyšev porovnává cestu vlakem s cestou v kočáru a svěřuje se nám, že cestu vlakem těžce snáší a také, že v něm nedokáže ovládat vlastní myšlenky a city. „Как только я вошел в вагон, началось совсем другое. Этот

[133] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.

восьмичасовой переезд в вагоне был для меня что-то ужасное, чего я не забуду во всю жизнь. ... с тех пор как я сел в вагон, я уже не мог владеть своим воображением, и оно не переставая с необычайной яркостью начало рисовать мне разжигающие мою ревность …“[134] Toto utrpení bylo tak silné, že v jednu chvíli prý dokonce Pozdnyšev chtěl vystoupit z vlaku a lehnout si na koleje, aby to vše ukončil. V tomto případě je znovu zřejmá výrazná spojitost se smrtí Anny v románu „Anna Kareninová“.

V postavě Pozdnyševa nacházíme autobiografické myšlenky Tolstého a jeho strach z železnic. Svůj strach ze železnice Pozdnyšev v knize popisuje následovně: „‚Ох, боюсь я, боюсь я вагонов железной дороги, ужас находит на меня. Да, ужасно!‘“[135] Jak již víme, železnice pro spisovatele představovala strojový charakter doby, kdy je vše nejasné a plné chaosu. Tento chaos a neklid hlavního hrdiny bychom mohli v této příležitosti dát znovu do souvislosti s románem. V tomto případě rozrušení hlavního hrdiny v „Kreutzerově sonátě“ můžeme srovnat s duševním neklidem Anny a Levina, kteří prožívali stejné pocity při cestování tímto dopravním prostředkem v „Anně Kareninové“.

5.7 Motiv smrti

Novela „Kreutzerova sonáta“ končí stejně jako román „Anna Kareninová“ smrtí. Také v této knize umírá žena, a stejně jako ve zmiňovaném románu je důvodem její nevěra. Jak již víme, ženskou nevěru tehdejší společnost velice odsuzovala. V případě „Anny Kareninové“ si titulní hrdinka zasloužila odsudek (a následně i nevyhnutelnou smrt) nejen nevěrou, ale nakonec i svým odchodem od manžela a syna k okouzlujícímu mladému vojenskému důstojníkovi Vronskému. V případě novely „Kreutzerova sonáta“ však autor a jeho hrdina Pozdnyšev o poměru ženy a mladého umělce Truchačevského jen spekuluje, ale i přes tuto nejednoznačnost, nevyjasněnost (do konce příběhu se nedozvíme, zda k nevěře skutečně došlo) musí hrdinka zaplatit cenu nejvyšší.

---

[134] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[135] Tamtéž.

V „Anně Kareninové“ hlavní hrdinka spáchala sebevraždu, protože přišla o vše, čemu věřila, a nemohla dále žít v tomto zkaženém světě. Naopak v případě novely, Pozdnyševova manželka, ač se sama již dříve pokusila spáchat sebevraždu, umírá nakonec násilnou smrtí, a to rukou vlastního muže. Pozdnyševa k tak zoufalému kroku vede hned několik důvodů. Vedle strašlivé žárlivosti, která jej pohlcuje čím dál víc, to je třeba i neschopnost dále snášet rodinné hádky. Hlavní hrdina věří, že se mu bez ženy bude žít lépe.

Bez zajímavosti jistě není ani fakt, že již od začátku svého manželského života mluví Pozdnyšev o nevyhnutelnosti nějakého nešťastného konce: „Я настаиваю на том, что все мужья, живущие так, как я жил, должны или распутничать, или разойтись, или убить самих себя или своих жен, как я сделал.“[136] Těsně před tím, než Pozdnyšev spáchal tento hrozný čin, vykresluje Tolstoj jeho lítost nad sebou samým, neboť si nepřipouští, že by on sám v manželství selhal. „‚Я - честный человек, я - сын своих родителей, я - всю жизнь мечтавший о счастье семейной жизни, я - мужчина, никогда не изменявший ей... И вот пять человек детей, и она обнимает музыканта,...‘“[137] Pozdnyšev tedy veškerou vinu připisuje své manželce, která podle něj svádí jiné muže a k němu se chová popudlivě a nepříjemně.

Michail B. Chrapčenko poznamenává, že se čtenáři nejen dozvídají o strašlivé nenávisti, neustálém podezřívání a hořkosti mezi manželi, ale také jsou jim nám do nejmenších detailů přibližovány pocity muže, který se odhodlá zabít vlastní ženu. Tolstoj ústy Pozdnyševa také vyvrací některé zažité představy, například o tom, jak se asi cítí vrah v okamžiku vraždy.[138] Nejlépe nám to přiblíží pasáž z knihy: „Когда люди говорят, что они в припадке бешенства не помнят того, что они делают, это вздор, неправда. Я все помнил и ни на секунду не переставал помнить. Чем сильнее я разводил сам в себе пары своего бешенства, тем ярче разгорался во мне свет сознания, при котором я не мог не видеть всего того, что я делал. Всякую секунду я знал, что я делаю.“[139]

---

[136] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[137] Tamtéž.
[138] ХРАПЧЕНКО, М. Б.: *Лев Толстой как художник.* Москва: Советский писатель, 1963, s. 291.
[139] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.

Tolstoj nám zde také předkládá až naturalistické popisy samotné vraždy, se kterými jsme se v románu nesetkali. „Я слышал и помню мгновенное противодействие корсета и еще чего-то и потом погружение ножа в мягкое.“[140]

Spojitost s románem „Anna Kareninová“ je ale zřejmá v pocitech postav, které vraždí, ať už sebe (jak je tomu v případě Anny), nebo někoho jiného (Pozdnyšev). Anna si, hned poté, co se vrhla pod kola vlaku, uvědomuje, co dělá, a nejraději by vrátila čas zpět. Stejně tak Pozdnyšev, brzy poté, co probodne svou manželku kinžálem, zpytuje své svědomí a nejraději by byl tento děsivý čin vůbec neudělal. „Ужас этого сознания я помню и потому заключаю и даже вспоминаю смутно, что, воткнув кинжал, я тотчас же вытащил его, желая поправить сделанное и остановить.“[141]

[140] ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.
[141] Tamtéž.

6 ZÁVĚR

V předkládané diplomové práci byla analyzována dvě literární díla významného ruského spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého. Nejprve jsme charakterizovali období, ve kterém spisovatel žil a tvořil. Zmínili jsme také informace o životě autora a jeho názory, které se také nejednou odrazily v jeho dílech. Následně jsme popsali stručný obsah těchto dvou literárních děl a poté se již zaměřili na vytyčené prvky, které jsme v nich porovnávali.

Nejdříve jsme se věnovali záměru vzniku těchto děl. Zjistili jsme, že v obou případech spisovatel vycházel ze společenské situace, kterou viděl kolem sebe, a v duchu kritického realismu přiblížil nesmyslný život a mravní rozklad aristokratické společnosti, kterou stavěl do opozice ideálnímu a mravně čistému životu rolníků na venkově. V obou dílech se také Tolstoj zajímal o postavení žen a mužů ve společnosti a poukazoval na nerovnoprávnost žen.

Záměr napsat román „Anna Kareninová“, který vznikl v plodném období autora nedlouho po slavné rozsáhlé čtyřdílné románové epopeji „Vojna a mír“, se zrodil poté, co autora hluboce zasáhla nešťastná smrt mladé ženy, která se odehrála nedaleko Jasné Poljany v sedmdesátých letech devatenáctého století. Jako hlavní hrdinku autor zvolil také mladou ženu, která se rozhoduje mezi vášnivou láskou a vědomím ke společnosti a své rodině. Dále se v knize autor zaměřil na neupřímné vztahy mezi lidmi a všeobecný pocit osamění.

V novele „Kreutzerova sonáta“, jež byla napsána o deset let později, v osmdesátých letech devatenáctého století, je hlavní hrdinou mladý muž, kterého žárlivost dovedla až k vraždě své manželky. Kniha představuje jakýsi soubor úvah autora o manželství, lásce a rodině. Autor byl v této knize ještě útočnější vůči společnosti a tíhnul až k naturalistickým popisům, kdy přirovnával lidi ke zvířatům a tvrdil, že jejich jediným zájmem je honba po požitcích. Spisovatel dále poukazoval na možné rizikové faktory, jako je nadbytek jídla, libá hudba, krásné oblečení dam, které podle něj v lidech probouzejí vášeň, jež v jeho pojetí představuje zkázu všeho.

Dalším pozorovaným prvkem byla forma těchto knih. Na pohled se tato literární díla velice liší. Román „Anna Kareninová“ s více než osmi sty stránkami je mnohem rozsáhlejší než stostránková novela „Kreutzerova sonáta“. V tomto případě je také potřeba zmínit, že v románu se objevilo mnohem více postav a autor také přiblížil

průběžně pocity a prožívání hned několika hrdinů. Obsah tedy bylo možné pozorovat z různých úhlů. Naopak v novele jsme viděli příběh pouze očima hlavního hrdiny Pozdnyševa. Prostřednictvím jeho zpovědi jsme se seznámili jenom s jeho rodinným životem a měli jsme možnost nahlédnout jen do vnitřního života tohoto hrdiny. Ostatní postavy jsme poznali jedině prostřednictvím jeho popisů.

Podobně se tato dvě díla lišila také v otázce vypravěče, v románu byl příběh vyprávěn ve třetí osobě, ale v novele v osobě první. Stejně tak postup vypravování byl rozdílný. V případě „Anny Kareninové“ se jednalo o postup klasický, chronologický. V „Kreutzerově sonátě“ však autor využil postup retrospektivní, kdy již na začátku vyprávění Pozdnyševa čtenáři věděli, jak tento příběh skončí. Jazyk se v analyzovaných dílech také lišil, ač byla obě napsána především ve spisovném jazyce, v případě novely Tolstoj využíval i různé nové výrazové prostředky, například hovorovou řeč.

Zatímco v románu jsme se setkávali s romantickými motivy, lyrickými popisy přírody a souvislostmi mezi prožíváním hrdinů a děním v přírodě, v „Kreutzerově sonátě“ takové motivy chybí. Autor v novele tíhl spíše k naturalistickým popisům.

Znovu jsme však našli prvky, jimiž se tato díla shodovala. V obou dílech autor využívá vedle stylu popisného a vyprávěcího také styl úvahový. Tolstoj prostřednictvím Levina (v případě „Anny Kareninové“) prezentuje své názory, to když vkládá do děje různé retardační filozofické úvahy. Stejně tak se Pozdnyšev v případě novely „Kreutzerova sonáta“ během své výpovědi několikrát odchýlí od vyprávění děje, aby svému spolucestujícímu podal vysvětlení či obhajobu svého jednání, aby mu vysvětlil svou životní filozofii.

Téma vztahu mezi mužem a ženou bylo pro obě díla zásadní. V obou příbězích byla zřejmá nerovnoprávnost žen a mužů tehdejší doby, kdy muži měli více práv než ženy a například nevěra se u nich často odpouštěla, ale u žen byla nepřijatelná. Čtenáři mohou zaznamenat, že se proměňuje i Tolstého náhled na lásku. V prvním analyzovaném díle autor ještě věřil v čistotu a sílu lásky, která je schopná vše překonat a která byla pro život hlavní hrdinky nejdůležitější. Anna věřila v opravdovou lásku mladého důstojníka Vronského a byla schopna se kvůli ní vzdát všeho. V případě pozdějšího díla byl však spisovatel názoru zcela jiného a tvrdil, že opravdová láska neexistuje. Pod pojmem láska už viděl jen smyslnou přitažlivost, která se podle něj však brzy poté, co jsou smysly ukojeny, vytratí. V novele „Kreutzerova sonáta“ se spisovatel díval na lásku skepticky, zavrhoval ji. Tělesnou lásku autor považoval za počátek všeho

neštěstí. Kdybychom ztotožnili autora a jeho hlavní postavy, museli bychom konstatovat, že jeho pohled na lásku se radikálně proměnil.

Tolstoj se dále vyjadřoval i k tématu manželství a rodiny. Našli jsme značný posun v jeho názorech na tuto společenskou instituci. V případě románu Tolstoj viděl v tomto svazku důležité a přirozené spojení dvou lidí, kteří se milují a tvoří tak stabilní a bezpečné zázemí pro rodinný život. V případě novely však na rodinu a manželství zastával názor zcela opačný. Tvrdil, že lidé do tohoto svazku vstupují, aniž by si uvědomovali, že dělají velikou chybu. Podle Tolstého je každé manželství nešťastné, protože v něm jsou spojeni dva lidé, kteří se po celou dobu svého soužití hádají a pociťují k sobě nenávist způsobenou tělesnou láskou. Jediným možným vysvobozením bylo podle Tolstého zavržení lásky tělesné a příklon k lásce duchovní.

V obou dílech se odvolával na životy rolníků na vesnici a stavěl jejich ideální bytí do protikladu mravně zkažené a neupřímné aristokratické společnosti, odkud všichni hrdinové pocházeli. Tento názor se často objevoval v románu. Za pomoci postavy Levina, který měl k rolníkům velmi blízký vztah, se Tolstoj obracel k venkovu a několik kapitol věnoval popisům krásné místní přírody a těžké práci rolníků, která jej nutila zamýšlet se nad svým pohodlným životem. V knize jsme se setkali také s poznámkami o pocitech Levina, jenž se ve městě vždy cítil nesvůj, a naopak ve vesnici byl sám sebou. Toto měli společné s Pozdnyševem, hlavním hrdinou novely „Kreutzerova sonáta“. Pozdnyšev byl také toho názoru, že život ve městě je prázdný a lidé v něm již dávno shnili. V novele se autor tak často nevracel k životu na vesnici, ale i přesto jsme v tomto díle mohli zaznamenat alespoň zmínky o tomto pro Tolstého „ideálním“ světě. V případě „Kreutzerovy sonáty“ rozdíl v bytí ve městě a na vesnici Tolstoj ukazoval třeba i kontrastujícím množstvím stravy. Pozdnyšev poznamenal, že rolníci spořádají jen tolik stravy, kolik je potřeba, aby doplnili vydanou energii při těžké práci. Na druhou stranu konstatoval, že v lidech ve městech, kteří nemají o jídlo nouzi, nadbytek jídla vzbuzuje podráždění smyslů a s tím je spojena potřeba dalšího rozptýlení.

V práci jsme se zabývali rovněž motivem železnice a zjistili jsme, že v obou spisech je tento motiv velice častý. Železnice byla symbolem cesty, změny a nebezpečí, který se objevil vždy v rozhodujících okamžicích příběhu. Zmínili jsme také, že se spisovatel obával této nové techniky a považoval ji za jakýsi nebezpečný rychlý stroj, jenž vnikl do spokojeného života lidí a rozvrátil staré pořádky. Podobně

i hlavní hrdinové, kteří tento dopravní prostředek využívali, se nikdy necítili dobře, byli rozrušeni a v jejich duši panoval chaos. Ústy těchto postav spisovatel dopodrobna popisoval pro hrdiny děsivou jízdu a hluk stroje. Čtenáři si tak dle těchto popisů mohli odvodit spisovatelův vztah k dané technické vymoženosti. V novele byl spisovatel otevřenější a ústy Pozdnyševa přímo prohlašoval, jak moc se tohoto stroje bojí a jak jej nemá rád.

Posledním prvkem, který jsme analyzovali, byl motiv smrti, který se také objevil v obou dílech. Zjistili jsme, že tu byla možná spojitost s prožíváním samotného Tolstého, jenž obě díla psal v období smutku, kdy jej nic netěšilo. Tato nálada se do jisté míry promítla také do jeho knih. V případě románu jsme se setkali s třemi různými smrtmi, v novele poté pouze se smrtí ženy Pozdnyševa. Ve všech případech byl však spisovatel při popisu umírání člověka mistrem a do detailů přiblížil prožívání umírajícího, jeho poslední myšlenky, a stejně tak výstižně zachytil myšlenky vraha (v případě novely) či myšlenky pozůstalých (v případě románu). Zaměříme-li pozornost na smrt hlavní hrdinky Anny v románu a ženy hlavního hrdiny Pozdnyševa v novele, najdeme jistou spojitost. Liší se vlastně jen obětí, v románu hrdinka zabíjí sebe samu, v novele Pozdnyšev vraždí někoho jiného (svou manželku). Ani v jednom z děl ovšem nelze tragickému konci uniknout.

Na základě analýzy vytyčených prvků jsme došli k závěru, že v mnohém si jsou román „Anna Kareninová“ a novela „Kreutzerova sonáta“ podobné. Souvislosti jsme našli v rozdílnosti mezi městem a vesnicí, kdy autor v obou dílech život na venkově idealizoval. V tématu muže a ženy jsme se také v obou dílech setkali se stejným názorem autora na nerovnoprávnost obou pohlaví. Motiv železnice byl v obou případech čtenářům přiblížen jako něco děsivého a jako symbol nové doby s nejistou budoucností. Také smrt žen měla v obou dílech stejný důvod.

Nicméně značné rozdíly jsme zaznamenali ve formě těchto literárních děl. Díla se lišila svou kompozicí, postupem vyprávění a mezi jiným také použitím odlišných jazykových prostředků. Dále jsme postřehli výrazný posun v názorech Tolstého, a to především na pojetí lásky, manželství a rodiny. V pozdějším díle se spisovatel na lásku nedívá jako na nejdůležitější a nejmocnější část života, ale lásku, manželství a s tím spjatou i rodinu zavrhuje.

7 РЕЗЮМЕ

В данной дипломной работе были проанализированы два литературных произведения великого русского писателя Льва Николаевича Толстого: роман «Анна Каренина» и повесть «Крейцерова соната». Десять лет отделяют эти книги. В то время как «Анна Каренина» попадает в очень плодотворный и успешный период семидесятых годов девятнадцатого века, «Крейцерова соната» была написана в восьмидесятые годы, после того, как автор подвергся своего рода ментальной трансформации. Выбрав книги таким образом, мы хотели познакомиться с различными позициями и мнением писателя на определенные темы.

В этой работе мы использовали, прежде всего, оригинальный текст романа «Анна Каренина» и повести «Крейцерова соната». На основании нескольких отрывков из этих работ и выбранных мотивов мы подробно описали и проанализовали произведения. Необходимую информацию мы также почерпнули из вторичных источников, и представили на суд читателей некоторые интересные мнения критиков и историков, изучавших творчество Толстого, таких как например Павел Нешпор, Виктор Б. Шкловский, Владимир Лакшин, Владимир В. Ермилов.

Работа была разделена на четыре основные главы, которые, в свою очередь, были разделены на несколько подразделов. В первой главе мы рассмотрели жизнь и творчество Льва Николаевича Толстого. Для начала, мы описали период, в котором писатель жил и работал. Мы упомянули также о жизни автора и его взглядах на определенные темы, которые часто затрагиваются в его произведениях. Автор известен всем как представитель золотого века русской литературы, и, хотя его произведения были созданы в основном во второй половине девятнадцатого века, когда он написал некоторые из наиболее реалистичных произведений русской литературы, его книги живы и актуальны в настоящее время. Вопросы, которые писатель поднял в своих произведениях, вне времени и вне политики и касаются каждого из нас. Его творчество характеризуется глубоким психологическим анализом внутренних состояний и мотиваций человека. Лев Толстой один из немногих писателей,

способных проникнуть в сердце каждого человека, чтобы дать читателям широкую картину человеческих эмоций и чувств.

Во второй главе, мы сосредоточились на романе «Анна Каренина» и повести «Крейцерова соната». Мы указали периоды, в которые были созданы эти работы, а также предоставили краткое содержание этих произведений. Роман «Анна Каренина» был написан в семидесятые годы девятнадцатого века. Главной героиней романа автор решил сделать женщину, которая мечется между страстной любовью к красивому молодому человеку и обязательствами по отношению к обществу и своей семье. В повести «Крейцерова соната», которая была написана около десяти лет спустя, главным героем автор представляет ревнивого молодого человека, чья безумная ревность привела к убийству собственной жены. Затем в сжатом виде мы предоставили содержание этих произведений. В этой части дипломной работы мы также кратко описали мотивы и элементы, на основании которых провели анализ в следующих двух главах. Эти элементы были выбраны так, чтобы можно было максимально подчеркнуть различие и общность этих двух литературных произведений.

В третьем и четвертом разделах дипломной работы, мы уже на основе установленных мотивов и элементов постепенно рассмотрели оба произведения, сначала роман «Анна Каренина», а затем повесть «Крейцерова соната».

Первым рассматриваемым элементом были побуждающие мотивы, заставившие писателя взяться за перо. Нас интересовало, почему Толстой решил использовать именно эти сюжеты, и на что он хотел обратить наше внимание. Мы обнаружили, что в обоих случаях причиной стала возникшая ситуация в обществе, которую он видел вокруг себя и в духе критического реализма подошел к бессмысленности жизни и моральному разложению аристократического общества, существующему в противовес идеальной и морально чистой жизни крестьян в деревне. В обоих произведениях Толстого также интересовало положение мужчин и женщин в обществе, он сделал акцент на неравноправное положение прекрасного пола по отношению к сильной половине человечества.

Желание написать роман «Анна Каренина» возникло у Толстого после несчастного случая с молодой женщиной недалеко от Ясной Поляны. Автора глубоко тронула эта смерть от несчастной любви, произошедшая,

как и в романе, на железной дороге. Толстой задумался над положением женщин, пошедших на поводу любви, велений своего сердца и променявших опостылевшего мужа, детей на всё поглощающую страсть с любовником. Не видя выхода, под гнетом осуждения всего общества, некоторые из таких женщин кончали жизнь самоубийством. В то время как их мужья, совершавшие те же проступки практически не меняли образа жизни и не подвергались нападкам и осуждению общества. Кроме того, автор также раскрывает тему неискренности отношений между людьми и свойственное каждому чувство одиночества.

В повести «Крейцерова соната», Толстой описывает события, которые довели главного героя Позднышева до убийства собственной жены. Толстой так хитро предоставляет нам описание событий, что читатели до конца не могут быть уверены, была ли ревность лишь результатом легкого безумства крайне невротичного и неуверенного в себе мужчины, который неосмотрительно разжигал в себе подозрения и злобу на свою жену, больше распаляясь от собственных фантазий на эту тему, чем от реальных фактов, или же его жена и вправду была грешна. В книге собраны мысли автора о браке, любви и семье, которые он вкладывает в уста главного героя. Толстой был в этой книге еще более агрессивным по отношению к обществу и очень натуралистичен в описаниях, он сравнил людей с животными, и утверждал, что их единственный интерес заключается в погоне за удовольствиями. Из-за такого откровенного для того времени изложения событий, «Крейцерову сонату» запрещали к изданию во многих странах. Писатель очень интересно трактует опасность, которая, по его мнению исходит от избытка пищи, красивой музыки, красивых приталенных женских нарядов. Одежда, сшитая умелыми портнихами и подчеркивающая соблазнительность женщин, по его словам, пробуждает в людях страсть, которая, в соответствии с представлениями писателя является разрушением всего.

Следующее, что мы проанализировали, была форма этих книг. В этом разделе дипломной работы нас интересовало, какие композиционные приемы использует автор, какой ход повествования использует, и является ли его стиль изложения чем-то специфическим. Важно отметить, что роман «Анна Каренина» очень обширен и занимает более восьмиста страниц. С другой стороны, «Крейцерова соната» - повесть, уместившаяся всего в сто страниц. Естественно,

что в романе намного больше образов и персонажей, и автор параллельно описывает нам чувства и переживания сразу нескольких героев. Поэтому ситуацию можно наблюдать с разных точек зрения. А в повести наоборот, мы видели историю только с точки зрения главного героя Позднышева. Благодаря его исповеди, мы увидели его семейную жизнь и имели возможность заглянуть только во внутреннюю жизнь этого героя, безумного ревнивца. Нам не предоставили историю со стороны его жены, которая, возможно, была виновна лишь в том, что принимала музыканта у себя дома ночью в отсутствии мужа. Но за что была жестоко убита. Других персонажей повести мы знаем только со слов Позднышева.

Отличие рассматриваемых произведений еще и в том, от какого лица ведется рассказ. В романе история рассказана от третьего лица, а в повести изложение событий осуществляется от первого лица. Если рассмотреть ход повествования в этих произведениях, то мы увидим, что он тоже отличается. В «Анне Каренине», это был классический, хронологический подход. В «Крейцеровой сонате» автор использовал ретроспективный подход, при котором читатели уже в начале повествования Позднышева знают, как заканчивается история. Способ изложения событий в этих работах тоже отличается. Несмотря на то, что обе книги были написаны в основном литературным языком, в повести мы часто видим разговорную речь, повествование в виде диалога двух собеседников. В романе «Анна Каренина» присутствуют романтические мотивы, лирические описаниия природы и взаимосвязь между переживаниями, испытываемыми героями и событиями, происходящими в природе. В «Крейцеровой сонате» автор был ближе к натуралистическому описанию, очень точно и жестко описывал подробности. Именно из-за этих подробностей и их натурализма книгу повсеместно запрещали к изданию.

Несмотря на различия, в обеих работах присутствует стиль Толстого как описательный и повествовательный, так и сочинительно-рассудительный, когда сам автор размышляет о некоторых событиях. В романе автор изложил свои взгляды через одного из главных персонажей, Левина, и часто процесс повествования прерывался чередой длинных описаний его философских

размышлений. В повести используется похожий прием, Позднышев прерывал свою исповедь изложением своих мыслей на разные темы.

Следующим моментом, который мы рассмотрели в обеих книгах, были отношения между мужчиной и женщиной. Эта тема была для каждого произведения основополагающей. В нашем анализе мы исследовали отношение писателя к вопросу о равноправии мужчин и женщин. Мы выяснили, что в обеих историях присутствовало очевидное неравенство женщин и мужчин того времени, когда мужчины имели больше прав, чем женщины, и измену, например, общество им часто прощало, но для женщин измена являлась аналогом самоубийства в глазах общества. Также можно проследить, при сравнении произведений, за сдвигом восприятия любви автором. В романе Толстой все еще верил в силу душевной чистоты и во власть любви, которая способна преодолеть все, и которая была самым важным элементом для жизни героини. В повести же писатель был другого мнения, утверждая, что настоящей любви не существует.

Четвертым элементом, который мы проанализировали в произведениях, была тема семьи. Нас интересовало как автор видит в этих работах положение семьи в обществе. Милослав Игличка указал на тот факт, что Толстой отличался от многих авторов, писавших о любви в одном важном моменте. У этого писателя всё начиналось со свадьбы, в то время как у других авторов все свадьбой заканчивалось. В этих работах, однако, был наглядно представлен сдвиг во взглядах писателя на данный социальный институт. В то время, как в романе Толстой ещё считает брак естественным союзом двух людей, которые любят друг друга и создают надежный фундамент для семейной жизни, то в повести он уже критиковал брак и семью. В "Крейцеровой сонате" писатель называет брак узаконеной безнравственностью, и показывает его без особых изысков и предрассудков. Причиной распада семьи он считал плотскую любовь и утверждал, что единственным возможным освобождением есть освобождение от такой любви и склонность к любви духовной.

После темы семьи, мы в дипломной работе анализировали разницу между городом и деревней. Основные вопросы, которые мы ставили в этом разделе, были: какое значение имеет в этих произведениях деревня, и какое - город? И в какой степени влияет место, где герои живут, на их поведение? Мы обнаружили, что хотя обе истории произошли, прежде всего, в крупных

городах, Толстой предпочитал деревню. В обоих произведениях было очевидно, что автор деревню идеализирует. Поверхностной и пустой жизни большинства его главных героев в городе, писатель часто противопоставлял нравственно чистую жизнь крестьян в деревне. Толстой считал жизнь простых людей, близких к природе, с их утомительной ежедневной работой, идеалом гармоничного и совершенного счастья. Прежде всего, в романе мы встретились с большим количеством подробных описаний красоты природы в сельской местности, а также, время от времени, описание природы и её изменений часто были связаны с душевным состоянием и переживаниями героев. В обоих произведениях мы могли заметить положительное воздействие деревни на главных героев, которые в деревне чувствовали себя довольными и свободными, и наоборот, в городах были часто нервозны.

В повести, например, писатель также указал на зависимость между окружающей средой, где человек живет, и количеством пищи, которое потребляет. Толстой сравнивал гедонистическую жизнь молодых людей в городе, где изобилие пищи возбуждает и распаляет чувства, и связанную с этим необходимость дальнейшего отвлечения, с морально чистой жизнью крестьян в селе. Крестьяне же напротив, потребляют ровно столько пищи, сколько необходимо для пополнения энергии, потраченной во время тяжелой работы.

Шестой элемент, на котором мы концентрируем внимание в дипломной работе, это мотив железной дороги, который Толстой часто использовал в обоих произведениях, и подробно описывал эту новую технику. Мы попытались выяснить, почему писатель выбрал этот мотив, который всегда появлялся в решающие моменты повествования, и какую роль он выполнял в произведениях. Мы заметили, что железная дорога в произведениях выступала как символ путешествия, перемен, опасности. Толстой боялся этой новой техники и не слишком позитивно её воспринимал. Автор рассматривал её как символ прихода новой механической эры, которая развращает старый уклад и порядок, уничтожает мирную и счастливую жизнь, и устанавливает эру полного хаоса и неопределенного будущего. В связи с этим, мы могли наблюдать трансформацию душевного состояния главных героев, которые всегда при поездке этим видом транспорта, были расстроены и чувствовали себя плохо.

В повести «Крейцерова соната», через главного героя Позднышева, Толстой прямо утверждал, как сильно боится этой машины и как он ее не любит.

Последний мотив, на котором мы сосредоточились, была тема смерти. Оба повествования окончились смертью, поэтому нас заинтересовало, какой тайный смысл несет этот мотив в книгах. Мы обнаружили, что в этих работах отражено настроение самого Толстого, который оба произведения писал в период траура, когда его ничего не радовало. В «Анне Карениной» мы встретились с тремя различными смертями. Кроме смерти главной героини Анны, было также подробное описание смерти брата Левина, Николая, а также смерть коня Вронского, Фру-Фру, в скачках. Во всех случаях, Толстой очень подробно описал для читателей последние минуты и мысли как умирающих, так и оставшихся в живых. В «Крейцеровой сонате» Толстой детально описал размышления убийцы, и с помощью натуралистичных моментов показал нам сам акт убийства. После того, как мы проанализировали смерть главной героини романа, Анны, и жены главного героя Позднышева в повести, мы обнаружили некоторые параллели. В обоих случаях главной причиной смерти стала измена, но каждый оказался жертвой по-своему. В то время как главная героиня романа, Анна, покончила с собой, в повести, Позднышев убил свою жену. В обоих случаях, однако, конец был трагическим.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

8.1 Primární literatura

TOLSTOJ, L. N.: *Anna Kareninová. 1*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989.

TOLSTOJ, L. N.: *Anna Kareninová. 2*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989.

TOLSTOJ, L. N.: *Kreutzerova sonáta.* Praha: Melantrich, 1974.

ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 1-4*. Ленинград: Художественная литература, 1982.

ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Анна Каренина: Роман в восьми частях. Части 5-8*. Ленинград: Художественная литература, 1982.

ТОЛСТОЙ, Л. Н. Крейцерова соната. *Lib.ru.* [online]. 1890 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0240.shtml.

8.2 Sekundární literatura

BACHTIN, M. Předmluva ke Vzkříšení. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

BURSOV, B. Národní svébytnost románů Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin,* ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

DLUHOŠOVÁ, M.: *L. N. Tolstoj: Kreutzerova sonáta*: *bakalářská práce.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta pedagogická, 2011. s. 13. Vedoucí bakalářské práce Jaroslav Vala.

EJCHENBAUM, B. Tolstoj v letech Anny Kareninové. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

FADĚJEV, A. Realismus Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

FEDIN, K. Umění Lva Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

GLAZAROVÁ, J. Jasná Poljana. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

CHÁB, V.: *Lev Nikolajevič Tolstoj*. Praha: Práce, 1948.

CHLUPÁČOVÁ, K., ZADRAŽILOVÁ, M.: *Žena v moderní ruské literatuře II., Amazonky severu.* Praha: Filozofická fakulta UK, 2007.

JEHLIČKA, M.: *Vypravěčské umění Lva Tolstého: (raná tvorba)*. Praha: Universita Karlova, 1970.

KOPANIČÁK, J. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Rodinné šťastie: Kreutzerova sonáta.* Bratislava: Smena, 1967.

LICHAČOV, D.: *K pramenům ruského realismu.* Praha: Lidové nakladatelství, 1975.

MÁCHAL, J.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: život a spisy*. Praha: F. Šimáček, 1912.

MANN, T. Goethe a Tolstoj. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

NEŠPOR, P.: *L. N. Tolstoj.* Praha: Orbis, 1971.

PETRESCU, C. Kreutzerova sonáta. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, … [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

POSPÍŠIL, I.: *Ruský román: nástin utváření žánru do konce 19. století.* Brno: Masarykova univerzita, 1998.

POSPÍŠIL, I.: *Ruský román znovu navštívený.* Brno: Nauma, 2005.

POZNER, V.: *Útěk: Poslední Dny Lva Tolstého.* Praha: Svět sovětů, 1968.

ROLLAND, R. Duchovní drama Tolstého. In: JEHLIČKA, M.: *Lev Nikolajevič Tolstoj: jak ho viděl: V. I. Lenin*, ... [et. al.]. Praha: Lidové nakladatelství, 1978.

TOLSTOJ, L. N.: *Rodinné šťastie: Kreutzerova sonáta*. Bratislava: Smena, 1967.

TOLSTOJ, L. N., TOLSTAJA, S. A.: *Sbohem, piš častěji a víc: Korespondence L. N. Tolstého a S. A. Tolsté.* Praha: Odeon, 1981.

ZADRAŽIL, L. Doslov. In: TOLSTOJ, L. N.: *Anna Kareninová II.*. Praha: Lidové nakladatelství, 1989.

ZAHRÁDKA, M.: *Toulky s ruskými spisovateli.* Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007.

ЕРМИЛОВ, В. В.: *Роман Л. Н. Толстого "Анна Каренина".* Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1963.

ЖДАНОВ, В. А.: *Последние книги Л. Н. Толстого: замыслы и свершения.* Москва: Книга, 1971.

КУПРЕЯНОВА, Е. Н.: *Эстетика Л. Н. Толстого.* Москва: Наука, 1966.

ЛАКШИН, В.: *Толстой и Чехов.* Москва: Советский писатель, 1975.

ТОЛСТОЙ, Л. Н.: *Повести и рассказы.* Москва: Художественная литература, 1978.

ХРАПЧЕНКО, М. Б.: *Лев Толстой как художник.* Москва: Советский писатель, 1963.

ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Лев Толстой.* Москва: Художественная литература, 1974.

ШКЛОВСКИЙ, В. Б.: *Художественная проза: размышления и разборы.* Москва: Советский писатель, 1959.

ЭЙХЕНБАУМ, Б.: *Лев Толстой: семидесятые годы.* Ленинград: Художественная литература, 1974.

8.3 Internetové zdroje

ČELIŠ, J. L. N. Tolstoj / Kreutzerova sonáta. *Jank.čeliš.* [online]. Jičín: 4. 4. 2011 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://jan-k-celis.webnode.cz/news/l-n-tolstoj-kreutzerova-sonata/.

ČERVINKA, V. L. N. Tolstoj: Sonáta Kreutzerova (výpisky). *Misantropův blok.* [online]. 2011-01-31 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://feuerteufel.blog.cz/1101/l-n-tolstoj-sonata-kreutzerova-vypisky.

DOHNAL, J. Tolstého Kreutzerova sonáta a vnitřní realita literární postavy. *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity.* [online]. Brno: 10. 7. 2004 [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/103150/X_SlavicaLitteraria_07-2004-1_4.pdf.

Teologické texty- časopis po teologické a praktické otázky teologie [online]. 1986 [číslo 2008/3, studie 107/1986]. Dostupné z: http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-3/Masarykova-interpretace-dila-Lva-Tolsteho.html.

Символика романа Л. Н. Толстого «Анна Каренина». *GoldLit.* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: http://goldlit.ru/tolstoy/96-anna-karenina-simvolika.